

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Hans Erik Malm

KOLLEKTIIVSE MÄLU ROLL EESTI JA SAKSAMAA EUROOPA PARLAMENDI
SAADIKUTE SÕNAVÕTTUDES SEoses VENE-UKRAINA SÕJAGA

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Heiko Pääbo, PhD

Tartu 2024

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Töö sõnade arv: 11854

Hans Erik Malm, 20.05.2024

Annotatsioon

Bakalaureusetöös uuritakse kollektiivse mälu rolli Eesti ja Saksamaa Euroopa Parlamendi saadikute kõnedes seoses Vene-Ukraina sõjaga. Kollektiivse mäluna defineeritakse töö raames kui ülevalt-alla poliitiliselt ehitatud narratiivide ja arusaamade kogumit, mis on seotud ajaloolise kogemusega. Uuritakse Euroopa Parlamendi saadikute kõnesid parlamendi täiskogu debattidel ja võrreldakse kahte riiki erinevate ajalooliste kogemuste ning seega ka kollektiivse mälu tõttu. Uurimuse läbiviimiseks lähtuti kvalitatiivsest sisuanalüüsist kodeerides saadikute kõned induktiivselt, kolmel erineval ajavahemikul, aastate 2014–2023 lõikes. Analüüsides umbes 90 000 sõnalist andmestikku märgati erinevate riikide saadikute kõnedes eristatavaid trende. Kõnede suunitlused erinesid riikide võrdluses ning saadikud lähtusid tihti enda riigi kollektiivsest mälust. Kollektiivne mälu mängis debattides olulise rolli ning täheldati, et kollektiivse mälu tõlgendamine ja selle kasutamine sõltus suuresti indiviidist. Töö tulemusena selgus, et kollektiivne mälu toimib rahvusvahelises poliitikas kui tööriist, mille otsene kasutamine pole kunagi reegel, kuid selle olemasolu mõjutab arutelude suunda ning ka kõnelejate arusaama.

Sisukord

Annotatsioon	3
Sissejuhatus	5
1. Teoreetiline raamistik	8
1.1 Kollektiivne mälu	8
1.2 Euroopa mäludebatt	11
1.3 Eesti mälurežiim	12
1.4 Saksamaa mälurežiim	15
2. Metoodika	18
2.1 Andmeanalüüsi meetod	18
2.2 Kasutatavad andmed	19
3. Analüüs	22
3.1 Eesti saadikute kõnede analüüs	22
3.1.1 Eesti saadikute kõned I ajavahemikul	22
3.1.2 Eesti saadikute kõned II ajavahemikul	24
3.1.3 Eesti saadikute kõned III ajavahemikul	25
3.2 Saksamaa saadikute kõnede analüüs	27
3.2.1 Saksamaa saadikute kõned I ajavahemikul	27
3.2.2 Saksamaa saadikute kõned II ajavahemikul	29
3.2.3 Saksamaa saadikute kõned III ajavahemikul	30
3.3 Eesti ja Saksamaa saadikute kõnede võrdlus	31
3.4 Järeldused	34
Kokkuvõte	36
Kasutatud kirjandus	38
Lisad	42
Lisa 1. Eesti ja Saksamaa saadikud	42
Lisa 2. Eesti saadikute kõnede kodeerimistabel	43
Lisa 3. Saksamaa saadikute kõnede kodeerimistabel	44
Lihtlitsents	45

Sissejuhatus

Mälu kui kontseptsioon on nii enesestmõistetav, et keeruline on isegi kujutada ette selle puudumist. Mälu olemasolu ei ole ainult inimlik ega piirdu elusloodusega, vaid ka meie seadmed vajavad mälu funktsioneerimiseks. Mööduva kogemuse säilitamine ja selle taas meenutamine on esmatähtis võime, milleta ühiskonda kui sellist ei eksisteeriks. Ka kõige lihtsam probleemilahendus meetod, katse-eksituse meetod, baseerub mälul, ilma võimeta meenutada eelmise katse tulemust jääksime lõpmatusse ringi. Inimestena kasutame mälu, alusena, otsuste tegemisel pidevalt. Soovides korrata positiivseid ning vältida negatiivseid kogemusi. Kuid mälu eksisteerib ja toimib ka kollektiivsel tasandil, laiemalt kui eraldi indiviidides, mõjutades otsuseid baseerudes minevikul (Assmann 2002: 21). Sellest tulenevalt on paslik uurida, milline on mälu roll ühiskondlikul tasemel, kuidas me kasutame mälu ühiskondlikul tasemel, et jõuda mingi otsuse või arusaamani.

Rahvusvahelises poliitikas on samuti mälul tähtis koht, erinevalt individuaalsest mälust tähendab kollektiivne mälu rohkem ühiskonna suhestumist mineviku, identiteedi ja narratiividega (Assmann 2008: 54) Otsuseid ei tehta siiski vaakumis, vaid tähtis on ka refleksioon ajaloole. Sellest ei pääse keegi, meie ajalugu on rajanud aluse meie tulevikule, teatud sündmused ei unune ega kao neid kogenud inimestega, vaid jäävad elama läbi nende üles märkimise ja tähtsustamise. Peale 2013. aasta proteste annekteeris Venemaa Föderatsioon Ukrainas Krimmi poolsaare territooriumi ning peale seda on konflikt arenenud täieulatuslikuks sõjaks kahe riigi vahel (Masters 2023). Eelmise sajandi vägivaldsed sündmused on eurooplastel selgelt meeles ning antud konflikt tõi need rambivalgusesse.

Selles tulenevalt tegeleb järgnev töö kollektiivse mälu rolli ja tähtsuse uurimisega rahvusvahelises poliitikas seoses Venemaa-Ukraina konfliktiga. Uuritakse, kuidas erinevate rahvaste erinev ajalugu mõjutab erinevate kollektiivsete mälude välja kujunemist, mis omakorda mõjutavad probleemide lahendamist ning nendega toimetulekut. Peale Teist maailmasõda on koostöö saanud Euroopas prioriteediks, eesmärgiga mitte uuesti kogeda ajalooliselt kohutavaid sõdu, mis on eelnevalt seda osa maailmast suuresti defineerinud. Uus, konventsionaalne, täieulatuslik sõda ei ole kohutav ainult indiviidi ja vägivalla kesksest vaatepunktist, vaid on ka rahu ja koostöö põhisk *status quo*-d hävitav.

Nagu mainitud, leiti peale Teist maailmasõda Euroopas ühine eesmärk, omavahel sõdade pidamine lõpetada ning keskenduda liitude loomisele. Loogika nägi ette, et kui üle piiride liiguvad kaubad siis sõjapidamine on äkki kõigile osapooltele kulukas tegevus, millest enam ei saa võita. Areng hakkas tulenema koostööst ning peale Nõukogude Liidu langemist loodeti olevat jõutud uuele etapile rahumeelse maailma rajamise projektis. Kahjuks muutus selline soov vaid möödunud illusiooniks kui taas hakkasid üle piiride liikuma kaupade asemel tankid ja soomukid. Konflikt Ukrainas šokeeris paljusid ning tänaseks on selgunud, et elame uues maailmakorras. Selle konflikti laia mõju ja ajaloolise seose tõttu on aktuaalne uurida, kuidas mälestused, mille põhjal ehitati rahumeelset Euroopat, tegelevad nüüd soovitud rahu kadumisega.

Töö eesmärgiks on uurida, kuidas Euroopa tasandil väljenduvad ühiskondlikud mälestused ja mälu vormid seoses Ukraina-Venemaa sõjaga. Nii lai teema vajab ilmselgelt kitsendust, mille tõttu on sobilik võrdlusmomendi saamiseks keskenduda kahele riigile, kahele erinevale kollektiivsele mälule. Eesti ja Saksamaa sobivad näidetena kuna riikide 20.sajandi kogemus oli vägagi erinev, Eesti kui Teise maailmasõja ohver ning Saksamaa kui endine agressor. Selline erinev ajalugu mõjutab ka vastavalt arusaamasid konfliktist, Eesti samastus koheselt Ukrainaga ning Saksamaa proovis mõista Venemaa kui agressori käitumist. Lisaks, et uurida nende väljendumist Euroopa tasandil keskendutakse uurimisel Euroopa Parlamendile. Nendest piiritlustest tulenevalt sõnastatakse uurimisküsimus: millist rolli mängib kollektiivne mälu Eesti ja Saksamaa Euroopa Parlamendi saadikute kõnedes. Riikideks valitakse Eesti ja Saksamaa nende erineva mineviku, kuid laias pildis rääkides sarnase oleviku tõttu. Nii on võimalik läbi võrdluse paremini märgata kollektiivse mälu rolli saadikute kõnedes.

Kuna uurimuse keskmeks on olukord, mis on väga teravalt seotud Euroopas läbivate mälurežiimidega, luuakse eeldus, et viited ajaloolisele sündmustele, mis aktiveerivad kollektiivset mälu ja tekitavad debati erinevate mälurežiimide vahel omavad märgatavat kaalu saadikute kõnedes. Lisaks kuna uurimuse all on kaks erinevat riiki võib eeldada, et saadikute kõnedes leiab viiteid just saadikule vastava riigi kollektiivsele mälule, mis erineb teisest. Kuna riikide ajalugu on olnud erinev ning nende kollektiivne mälu põhineb suuresti sellel erineval ajalool, võib eeldada, et kõnede sisu ja arusaam ühe sama olukorra osas erinevad märgatavalt. Täpselt nagu samas situatsioonis võivad kaks inimest teha erineva otsuse, lähtudes nende varasemast kogemusest, võib eeldada ka erinevat reaktsiooni välispoliitiliselt riikide vahel

sama teema osas, isegi kui hetkel on tegu kahe sarnase arenenud liberaaldemokraatliku riigiga Euroopas.

Töö uurimisküsimusele vastamiseks viiakse läbi saadikute kõnede kvalitatiivne sisuanalüüs. Euroopa Parlamendile keskendumine, annab ühtlase aluse kõnede võrdluseks. On suurem võimalus näha kõnedes sisulisi erinevusi, mis viitaksid mälu rollile otsuste tegemise puhul. Kogutakse kokku Eesti ja Saksamaa saadikute kõikide kõnede transkriptsioonid, mis on seotud Venemaa-Ukraina konfliktiga ning need kodeeritakse induktiivselt. Eelnevalt koostatakse teoreetiline raamistik, milles defineeritakse antud töös uuritava kollektiivse mälu tähendus ja loogika. Lisaks toetudes varasemale akadeemilisele kirjandusele defineeritakse ka Eesti ja Saksamaa kollektiivse mälurežiimid, nende tekkelugu ning kesksed suunad. Lähtudes teoreetilisest raamistikust, on võimalik induktiivselt kodeerida saadikute kõned, et leida potentsiaalseid viiteid saadiku riigi kollektiivsele mälule ning analüüsida nende rolli ja tähtsust üldisemalt debatis. Kodeerimisele lähenetakse induktiivselt kuna isegi toetudes teoreetilisele raamistikule, ei ole võimalik täpselt teada, millisel moel ja kas üldse kollektiivne mälu kõnedes väljendub.

Töö koostamiseks ning uurimisküsimusele vastamiseks, luuakse esmalt ülevaatlik teoreetiline raamistik, mis põhineb varasemal akadeemilisel kirjandusel. Raamistikus antakse ülevaade mälu akadeemilisest uurimisest just sotsiaalteaduste kontekstis, uuritakse erinevaid mäluvorme ning defineeritakse töös keskse kollektiivse mälu tähendus. Lisaks pakutakse ülevaade mõlema riigi kollektiivse mälu sisust, mille põhjal on hiljem võimalik kõned kodeerida ning analüüs koostada. Teises peatükis tutvustatakse täpsemalt töö metoodikat. Nagu mainitud põhineb uurimus kvalitatiivsel sisuanalüüsil, kuid metoodika peatükis täpsustatakse üle ka kasutusel olevad piiritletud ja nende rakendamise loogika. Järgnevalt viiakse läbi töö peamine osa ehk uurimus, mille tulemused tuuakse välja sisuanalüüsi peatükis. Peatükk jaguneb omakorda alapeatükkideks, kus eraldi kirjeldatakse Eesti ja Saksamaa saadikute kõnedes leiduvat kollektiivse mälu ilmumist. Lisaks, võrreldakse ka mõlema riigi saadikute kõnedes leiduvaid trende ning nende erinevusi, et saavutada ülevaade sellest, kuidas riigi ja rahvuse ajaloolised mälestused ja kogemused mõjutavad antud riigi poliitikute arusaama ning nende poliitilisi kõnesid seoses Venemaa-Ukraina sõjaga. Lõpuks võetakse viimases peatükis lühidalt kokku töö uurimuse analüüs ning sellest tuletatud, teoreetilisel raamistikul toetuvad, järeldused. Põhinedes sellele ülesehitusele on võimalik viia läbi analüüs, vastata uurimisküsimusele ning kontrollida püstitatud eelduse püsivust.

1. Teoreetiline raamistik

Kollektiivne mälu ja mäletamine on olnud 20. sajandi algusest viljaka debati fookuseks. Kui soovime mõista antud töö uuriva osa suunda, on esmalt vajalik täpsemalt defineerida, mida mõtleme kollektiivse mälu all. Kollektiivne mälu ei ole termin, mille osas sotsiaalteadustes üheselt nõustutakse, veelgi enam on kahtluse alla seatud selle olemasolu täielikult (Kansteiner 2002: 195-196). Kollektiivse mälu idee sattus suurema tähelepanu alla 20. sajandil M. Halbwachsi teose “On Collective Memory” (1925) tulemusena, kus Halbwachs käsitles kollektiivset mälu kui midagi erinevat kui lihtsalt individuaalsete mälude kogumit (Assmann 2008: 51). Halbwachs väidab, et igal mäletamisel on sotsiaalne osa ning kuigi otseselt mäletab inimene, siis see on alati vähemal või suuremal määral seotud kollektiivi või ühiskonnaga (Assmann 1995: 127). Muidugi on üldine kollektiivse mälu debatt saanud ka laialt kriitikat. Paljud, nagu R. Koselleck ja R. Burger, näevad mälu kui puhtalt indiviidi keskse nähtusena, mis toimib ainult läbi indiviidi enda ning kaob koos indiviidi surmaga (Assmann 2002: 21). Kollektiivse mälu debatt on tihedalt seotud üldise mälu arusaamaga ning suurest käsitletakse mälu enda olemust, mis antud töö suunaga ei kattu.

1.1 Kollektiivne mälu

Jättes kõrvale üldise mälu debati, tõdeme siiski, et kollektiivse mälu terminit kasutatakse siiani. Kuigi nenditakse individuaalse ja kollektiivse mälu füüsilist erisust, siis kollektiivsel tasandil kasutatakse sõna mälu rohkem metafoorsel tasandil, mis ei muuda terminit irrelevantseks (Assmann 2002: 25-26). Kollektiivse mälu enda osas on samuti mitmeid eriarvamusi. Ehk eelnevate debattide tasakaalustamiseks lähenes Jeffrey Olick (1999) kollektiivse mälu küsimusele, lahutades selle kaheks erinevaks lähenemiseks, “kogutud mäluks” (*collected memory*) ja “päris kollektiivseks mäluks” (*collective memory*). Ühel juhul lähtub Olick indiviidi põhiseisest mälu käsitlesest, ehk “kogutud mälu” on kollektiivne selles osas, et see koosneb agregeeritud individuaalsetest mäludest (Olick 1999: 338). Seega vastab antud tähendus R. Kosellecki ja R. Burgeri kriitikale, et mälu ja mäletamine saab ainult eksisteerida üksikisikus, kuid ka Halbwachsi väide, et mälul on kollektiivne element püsib asjakohasena (Assmann 2002: 21). Muidugi elemendid, meie keskkonnas mõjutavad meie arusaama ja mäletamist, kuid ainult inimene ise saab seda mäletamist teostada, kollektiivil kui teisel toimijal endal puudub see võimekus.

Teise lähenemisena välja toodud “päris kollektiivne mälu” puhul, eemaldub Olick puhtalt individipõhisest mõttest ning näitab, kuidas paljud asjad ei ole individikeskse mälu ideega seletatavad. Ilma kollektiivse lähenemiseta ei saa me seletada pikaajalisi nähtusi nagu müüdid, traditsioonid ja muud kultuurilised mälupildid, mida me ühiskonnana mäletame (Olick 1999: 342). Indiviidil puudub võimekus tihti teatud narratiivide vastu minna, need kontrollivad mida ja kuidas me mäletame, ilma indiviidi enda sekkumiseta (Samas). See on mälu vorm, mida ei saa taandada lihtsalt üksikisikute mälupiltide kogumiks. Tegu on dünaamilise ja pidevalt muutuva nähtusena ühiskonnas, mis on isikutest eraldi seisev ning väljendub narratiivides, tõlgendustes ja ühistes arusaamades.

Antud töö keskendub Olicki viimasele “tegeliku kollektiivse mälu” suunale, keskendudes sellele kollektiivsele mälule, mida iseloomustavad ühised arusaamad ja narratiivid. Oma töös on A. Assmann (2002) jaganud selguse mõttes, individuaalse mälu kõrval, kollektiivse mälu omakorda kolmeks. Ta toob välja sotsiaalse ehk põlvkondliku mälu, poliitilise mälu ja kultuurse mälu, mida peaks mõistma eraldi terminina (Assmann 2002: 22).

Sotsiaalne mälu piirdub tavaliselt umbes 15-30 aastaga ja põhineb erinevatel põlvkondadel, kus inimestel on oma vanusest tingituna samad kogemused ja arusaamad, mis erinevad eelnevatest põlvkondadest (Samas: 23). Sisuliselt võetakse noorema põlvkonna poolt üle ühiskonna korraldus ning üle ühiskonna väärtused muutuvad vastavalt. Kuigi tegu on kollektiivse mälu vormiga, pole see piisavalt laiahaardeline ega konkreetne, et antud töö kontekstis kasuks tulla. Sotsiaalne mälu eksisteerib konkreetsetes põlvkonnas, on ajaliselt lühike ning väljendub inimeste suhetes ja käitumises, mille tõttu see pole sobiv pikemate poliitiliste suundade analüüsimiseks.

Poliitiline mälu erineb sotsiaalsest ja individuaalsest mälust, olles sarnane kultuursega. Kõige suuremaks erinevuseks nende kahe grupi vahel on ajaline ulatus (Samas: 25) sotsiaalne ja individuaalne mälu on suuresti seotud indiviidiga ja piirdub ühtede indiviidide kadumise ja teiste asendumisega. Vastupidiselt poliitiline mälu kestab pikemalt ning ületab põlvkondlike piire, see on ulatuselt rohkem kollektiivi-, mitte individikeskne. Võrreldes sotsiaalse mälu alt-üles lähenemisega, ehitatakse poliitilist mälu ülevalt-alla, institutsioonid ja riigid loovad narratiive, mille tõttu on nad ka poliitilise mälu uurimisobjektiks (Samas). Seega on poliitiline mälu vorm kollektiivsest mälust, mida saab aja jooksul kujundada ja kasutada, kultiveerides selle ühiseks arusaamaks.

Assmann rõhub poliitilise mälu puhul kollektiivsete arusaamade, mälopiltide, narratiivide loomisele, mis mõjutavad indiviidi mõttemaailma. Assmanni poliitiline mälu keskendub täpsemalt sellele, kuidas sümbolite, tseremooniate, ja muude mälestavate elementide abil talletatud, mälu saab kujundada poliitikat ja identiteetide loomist (Samas: 25-26). Poliitiline mälu pole seega ainult poliitikute tööriist, vaid see on kindel ja ühtne arusaam, mida kirjeldavad narratiivid ning mida me hoiame ühtsena läbi generatsioonide kasutades sümboleid (Samas).

Poliitikas väljendub mäluareziimide võim peamiselt läbi pehme võimu, see defineerib arutlevate teemade määratlemist poliitilises diskussioonis ehk lühidalt päevakorra seadmist (*agenda setting*). Mõnes mõttes luuakse ja kasutatakse poliitilist mälu samal ajal, näiteks monumentide avamine on nii poliitilise mälu ülevalt-alla ehitamine kui ka riigis poliitilise suuna näitamine defineerides tähtsaid sündmuseid. Selle tõttu on kohati poliitilise mälu roll poliitika kujundamisel vägagi seotud, kuid samal ajal ähmane. Üldiselt aga näeme poliitilist mälu näiteks väljendumaks eliidi kõnedes ja sõnavõttudes kui ka avalikkuse reaktsioonis. Poliitilise kollektiivse mälu roll välispoliitika kujundamisel on ehk veelgi kitsam ja spetsiifilisem valdkond üldises mälu debatis, siiski on see asjakohane uurimisobjekt arvestades poliitilise kollektiivse mälu iseloomu.

Poliitiline mälu iseloomus on märgatud ka trende riigiti. Üheks suurimaks on poliitilise mälu iseloomu erinevus väike- ja suurriikide vahel. On märgatud, et suurriikide kollektiivne mälu põhineb suuresti riigi saavutustel ja võitudel, isegi valusaid hetki eelistatakse mäletada läbi kangelaslikkuse, mis säilitab riigi poliitilise mälu narratiivi (Assmann 2002: 27). Kui Ameerika Ühendriikides on seoses 2001. aasta septembri tragöödiaga tähtsal kohal kangelastest tuletõrjujad, siis sarnast otsest kangelaslikkuse sidumist küüditamistega Balti riikides ei kohta. Väikeriikide poliitiline mälu on pigem seotud kannatusega ja valuga. Suuremal kohal on lein kui kangelaslikus, ajalooliselt puuduvad viited riigi vallutustele vaid pigem on just väikeriigid olnud vallutatavate rollis. Sellel põhjusel ei ole ka kunagi ehitatud üles võidukat ja kangelaslikku poliitilist mälu, see põhineb siiski riikide kogetud ajalool.

Uurimuses keskendudes poliitilisele mälu, sest poliitilistes aruteludes on ilmneb see kõige tõenäolisemalt ning on seotud riigi kogetud ajaloo. See on ülevalt-alla ehitatud narratiivide kogum, mida poliitikud ise tähtustavad, arendavad ning see läbi ka kasutavad. Nii saame analüüsida, kuidas reaalsuses poliitiline mälu rahvusvahelist poliitikat mõjutab ning kuidas

akadeemilises kirjanduses mainitud mälužiiimid esinevad. Eesmärgiks on uurida, kuidas erinev poliitiline mälu võib olla erineva välispoliitilise suuna vundamendiks Ida- ja Lääne-Euroopa vahel seoses sõjaga Ukrainas.

1.2 Euroopa mäludebatt

Seega on töö eesmärgiks võrrelda Eesti ja Saksamaa mälužiiimide väljendumist debattides Euroopa Liidu institutsioonides seoses kindla sündmusega. Töö kontekstis mõeldaks mälužiiimide all riigi poliitilise mälu kogumit, mis on seotud konkreetsete sündmustega ning mis erinevad riigiti. Laiemas pildis on Euroopas toimunud ka pikem kollektiivsete mälu keskne debatt Ida- ja Lääne-Euroopa riikide vahel. Üldiselt on suurema osa Euroopa riikide poliitiline kollektiivne mälu suuresti mõjutatud Teisest maailmasõjast. Lääne-Euroopa riikide mälužiiim Teisest maailmasõjast 20. sajandi teisel poolel keskendus suuresti Holokausti ja Saksamaa ainusüü ümber (Onken 2007: 30). Kuna Euroopa ühine mälužiiim 20. sajandil keskendus suures osas Saksamaale, on Saksamaa selles osas küllaltki suur erand varasemalt mainitud suurriikide mälužiiimide osas. Saksamaa ei saanud ilmselgelt unustada oma kohutavat minevikku ning varasemate võitude ülistamine oleks saatnud nii sise- kui välispoliitiliselt ohtlikke signaale.

Olukorra Euroopa mälužiiimide osas tegi keerulisemaks Nõukogude Liidu ja raudse eesriide langus, ootamatult lisandusid Euroopa (mälu) debatti mitmed riigid, kes omasid täiesti erinevat ning kohati vastandlikku perspektiivi Teisest maailmasõjast. Kui Lääne-Euroopat valdas teatud amneesia kohalike Kolmanda Riigi kollaborantide osas, siis värskest Euroopa kogukonda lisandunud Ida-Euroopa riikides nähti neid kangelasste ja vabadusvõitlejatena, kes seisid vastu Nõukogude võimule ning taotlesid riigi iseseisvust (Onken 2007: 33). Lisaks pidi Lääne-Euroopa tegelema Holokausti unikaalsuse kadumisega kui Ida-Euroopa riigid tõid tähelepanu ka kommunistlike režiimide poolt läbi viidud kuritegudele Euroopa tasandil (Samas: 31-32).

Viimaste kümnendite erinevate poliitiliste mälu konfliktid Euroopas olid kohati valusad mõlemale poolele, Balti riigid nagu Eesti pidid mõistma, et kõigi Nõukogude Liidu vastu võitlejate kangelaslikkusest, ei saa Läänes ülistavalt rääkida. Väikeriigile omaselt põhines kollektiivne mälu ja identiteet kannatusel ning vastuseisul antud kannatusele, kuid kiiresti jõudis kohale arusaam, et nii kannatust kui ka kangelaslikkust ei pruugita mujal samamoodi mõista. Tekkis vajadus suunata Lääne tähelepanu ja siduda erinevad kollektiivse mälu režiimid

omavahel, kasutades sündmusi nagu Molotov-Ribbentropi pakt, mis võimaldaks lääneriikidel kergemini luua seoseid Kolmanda Riigi ja Nõukogude Liidu kuritegude vahel (Onken 2007: 38). Erinevate kollektiivse mälu režiimide sobitamine Ida- ja Lääne Euroopa riikide vahel toimub siiani ning debatt pole kuhugi kadunud. Balti riigid on näinud palju vaeva, et suunata tähelepanu Nõukogude Liidu kuritegudele ning panna Venemaad kui liidu järeltulijat nende eest vastutama. Eriti on selline selle suunaline poliitiline tegevus suurenenud seoses Venemaa agressiooni tunnustega Ukraina suunas viimase 10 aasta jooksul.

1.3 Eesti mälurežiim

Nagu väikeriigile omane, seostub ka Eesti kollektiivne ja poliitiline mälurežiim pigem traumaga ja kannatustega kui kangelasliku ajaloo. Lisaks sarnaselt Euroopale ja ülejäänud maailmale üldiselt leiab ka Eestist märgatavalt konkureerivaid mälurežiime seoses Teise maailmasõjaga. Mälusõjardid nagu defineeritud Kubik & Bernhardi teoses, näevad mäludebatis võimalikuna ainult kindlat võitu ning ruumi ainult ühele kindlale ja õigele ajaloo tõlgendusele (Kubik & Bernhard 2014: 17). Nagu massiline individuaalsete mälestuste kogum traumaatilistest hetkedest võib häirida üldist kangelaslikku mälurežiimi, võib ka välja arenenud kangelaslik kollektiivne mälupilt vähemuse seas sattuda vastuollu trauma-keskse mälurežiimiga, mis on võetud vastu enamuse poolt (Onken 2007: 29).

Kui kollektiivsesse mällu suhtutakse ka mälusõjardina ning äärmiselt fundamentaalselt siis mäludebatt jõuab kiiresti reaalsesse maailma. Just nii juhtus Eestis kui paljud venekeelsed eestlased nägid Pronkssõdurit kui võidu ja mälestamise sümbolit seoses Suure Isamaasõjaga, kuid eestikeelse elanikkonna jaoks tähistas see põlastusväärse okupatsiooni algust (Mälksoo 2009: 5). Totaalselt erinev arusaam Teisest maailmasõjast ning sellele järgnevatest aasta kümnenditest oli alus Pronksiöö rahutustele (2007), Eesti venekeelne elanikkond ei mõelnud Teise maailmasõja järgsest ajast, vaid keskendusid ainult sõja võidule Natsi-Saksamaa üle. Eestlased samuti ei näinud Pronkssõdurit kui ainult ühe kohaliku vähemuse leinamispaika, vaid suuresti ka tänu Venemaa Föderatsiooni sekkumisele muutus skulptuur valusaks meenutuseks möödunud okupatsioonist kuid ka püsivast ohust. Väikeriigis, kus ajalooliselt keskendutakse traumale ja kannatusele, kus kollektiivse mälu taotleb tulevikku kus enam ei peaks sarnaselt kannatama, on antud sisuliselt okupatsiooni tähistamine äärmiselt harmooniat hävitav (Ilves 2007).

Pronksiööst kui kahe fundamentaalse mälurežiimi kokkupõrke näitest on oluline välja tuua Eesti kollektiivse mälu tihe seos Nõukogude Liidu okupatsiooniga. Kui Lääne-Euroopa jaoks tähistas Teise maailmasõja lõpp kaasaegse kollektiivse mälu algushetke, suunitledes püsiva rahu loomist mandril, siis eestlaste ja paljude teiste Ida-Euroopa rahvaste jaoks oli vähem tegu sõja lõpu kui okupatsiooni algusega. Kaasajal ei lehvi Eestis rahvuslipud 8. mail tähistamaks võitu Natsi-Saksamaa üle, kuid 25. märtsil kattub Vabaduse väljak küünaldega ning 14. juunil lehvivad lipud pooles mastis üle riigi, mälestamaks okupatsiooniaegseid küüditamisohvreid. Nagu “Vabaduse väljaku” nimi ilmestab, on eestlaste kollektiivse mälu keskmeks suuresti vabaduse suunitlus, ka mitmetes teistes endistes Nõukogude Liidu poolt okupeeritud riikides on Nõukogude ajal loodud Võiduväljakud nimetatud ümber ning ka Riia kesklinnas mälestab Läti Vabadussõjas hukkunuid Vabadusmonument, mis on muutunud ka nõukogude okupatsiooni vastaseks sümboliks. Kuigi ehk okupatsiooni ajal paljud suutsid elada küllaltki inimlikku elu, siis vabaduse puudumine Nõukogude Liidu all on peale okupatsiooni ülevalt-alla suunatud üheks Eesti poliitilise ja kultuurse kollektiivse mälu pidepunktiks. Eesti nagu paljud teised väikeriigid tähistab ja tähtsustab vabaduse saavutamist läbi Vabadussõja ja selle tagasi võtmist ning mälestab okupatsiooni valitsemise ohvreid.

Selles kõiges mängib suurt rolli ka Venemaa Föderatsioon, kellega nagu Eesti venelastega on eestlased mälusõjas. Praeguse Venemaa tugev Teise maailmasõja keskne kollektiivne mälupilt, milles nähakse end suurte võitjatena on ilmselges vastuolus eestlaste enda narratiiviga (Mälksoo 2009: 5-7). Heites vähest tähelepanu Molotov-Ribbentropi leppele, defineerides Nõukogude Liidu okupatsiooni Balti riikide üle kui riikide vabatahtliku liitumist, eemaldab praegune Venemaa oma vastutuse alt need samad kuriteod, mis hetkel Balti riikide kollektiivse trauma keskpunktiks on (Samas). Selles, äärmiselt Teise maailmasõja keskses, konfliktis proovib Venemaa raamistada Balti riike ajaloo ümber kirjutajatena, kuid tegelikult keskendub Eesti ajaloo välja selgitamisele ning Venemaa poolt hoitavate müütide kummutamisele. Mida illustreerib ka Toomas Hendrik Ilvese tsitaat: “Eesti ei kirjuta ajalugu ümber, Eesti kirjutab seda, mida ei saanud kirjutada ega isegi lugeda okupatsiooni aastate vältel, seda mida terve Lääs on teadnud selle perioodi vältel” (Ilves 2007). Peale 2007. aasta sündmusi Tallinnas kostus Eesti suunas muidugi palju kriitikat Venemaalt kuid ka Lääne-Euroopast nagu Saksamaalt (Mälksoo 2009: 13). Eesti poliitilist suunda Venemaa osas on siseriiklikult kritiseeritud ka varem seoses Arnold Rüütli otsusega 9.mai paraadi Moskvas mitte küllastada (Onken 2007: 35).

Liigselt Venemaa ja Nõukogude Liidu trauma keskne poliitiline suund võib näidata hirmu ja kohati kinnisideed minevikuga, selle asemel, et areneda ja muutuda euroopalikumaks (Lauristin 2007). Ka endine Eesti President T.H. Ilves tõdes, kuigi minevikku ei tohi unustada on vajalik suunata pilk pigem tulevikule ja keskenduda ka meie võitudele ja arengutele (Ilves 2007). Võib tõepoolest näha, et peale Euroopa Liiduga liitumist on ka Eesti mälurežiim saanud teatud Euroopaliku külje. Sümbolid, lipud, valimised ja Euroopa kesksed tähtpäevad ehitavad ka Eestis euroopalikku poliitilist mälu. Euroopalikke mõtteid tähtsustatakse avalikult ning Euroopat nähakse uue arenguvõimalusena, mis varem puudus. Selline euroopalik mõte, areng ja tulevikku suunatus on ehk üks positiivsemaid Eesti kollektiivse mälurežiimi osiseid. Kuid see on seotud sama traumaga, praegune edukus meenutab algpositsiooni nõrkust ning riikliku uhkust toob just asjaolu, et halvast situatsioonist on loodud midagi positiivset.

Seoses Venemaa Föderatsiooni tegevusega Ukrainas on mälestused seoses Nõukogude okupatsiooniga Eestis ja teistes Balti riikides taas aktiveerunud. 9. mail 2022 piirati ja jälgiti gruppide kogunemist Pronksõduri ümber aktiivselt, eemaldati veel paljud jäänud Nõukogude võimu sümbolid avalikust ruumist ja alustati aktiivselt Nõukogude Liidu ajal ehitatud objektide ümbernimetamist. Nii muutus näiteks Võidu sild Tartus Rahu sillaks ning Narva jõe kaldalt kadus tanki-monument (Kook 2022; Mäekivi 2022). Selline sümbolite muutmine ja kaotamine on otsene näide riiklikust ülevalt-alla poliitilise mälu ja arusaama loomisest. Viidi läbi ka täielikult eestikeelsele haridusele üleminek, mis oli varasemalt liikunud aeglasemas tempos (Riigiteataja 2022). Sõja valguses on vähenenud kannatlikkus ajaloolise arusaama loomisel konkureerivate mälusõjardite osas. Vähem näeb pingutusi tuua seda fundamentalistlikku arusaama rohkem pluralistlikule mäluareenile. On tugevdatud ja jätkatud ühtse arusaama ehitamist ja kindla suunaga ajaloo tõlgendamist. Repressiooni ja kannatusi, ühtse kollektiivse mälu keset, sümboliseerivate monumentide, sündmuste ja tähtpäevade tähtsus tõuseb ning ühiskondlikult on alternatiivsed tõlgendused rohkem taunitud kui varem.

On selge, et eelneva okupatsiooni taunimine on veel väga kõrgel kohal Eesti kollektiivses mälus ning ka teised elemendid on tihedalt seotud vabaduse saavutamisega Nõukogude Liidu käest. Kuigi Eesti poliitilises kollektiivse mälu minevikust leiame elemente kõnede ja üleskutsete näol keskenduda riigi edule, euroopalikele väärtusele ja võitudele ning muuta mäludebatt pluralistlikumaks, on siiski mälu üheks põhiliseks tuumikelemendiks okupatsiooni trauma ning veendumus seda enam mitte kunagi kogeda. Poliitilise mälu elementide nagu monumendid, tähtpäevad ja sümbolid aktuaalsus ja tähtsus on suurenenud, keskendudes

vabaduse soovile. Selle fookuses on üha enam Venemaa kuna sealt tulenevad signaalid on otseses vastuolus kohaliku kollektiivse mälu režimiga. Eesti mälu võitlus on seega elavnenud mitmel rindel, nii Venemaa, Eesti venelastega ning ka erinev ajalooline perspektiiv Lääne-Euroopa ja Nõukogude režiimi kogenud riikide vahel on taas aktuaalsemaks muutunud.

1.4 Saksamaa mälu režim

Öeldakse, et erandid kinnitavad reeglit, kuivõrd saab öelda, et A. Assmanni kirjeldus suurriikide poliitilise mälu suundadest on reegel on kaheldav, kuid selle kontekstis on Saksamaa erand kindlalt. Kui üldiselt baseerub suurriikide puhul poliitiline mälu võitute ja triumfide tähistamisel nagu seda leiame Prantsusmaa, Ameerika Ühendriikides, Inglismaal ja ka Venemaal siis Saksamaa puhul on lähenemine teine (Assmann 2002: 27).

Nagu ka teistes Lääne-Euroopa riikides baseerub kaasaegne poliitiline kollektiivne mälu Saksamaal Teise maailmasõja kogemuses, teatud mõttes sarnaselt väikeriikidele leidub Saksamaa kollektiivse mälu südames trauma. Kuid see trauma ei tähenda niivõrd kannatust kui pigem süüd toimunu osas. Holokausti unikaalsus ja tõsidus koos Teise maailmasõja põhjustamise süüga on Saksamaa kollektiivse ja poliitilise mälu kaks alustala (Wittlinger & Larose 2007: 482). Antud Holokausti keskne mälu režim hakkas jõudsalt pinda leidma alates 1960. aastatest (Langebacher 2010: 43). Teise maailmasõja lõpust oli möödunud üle tosina aasta ning ehk sarnaselt Assmanni (1999: 24) kirjeldusele sotsiaalsest mälestusest, oli otsene sõja trauma jätnud põlvkondliku mälu segaseks ning antud mälu kujundamine kohe peale sõja lõppu oleks olnud liialt vaevaline. Eriti tugevaks sai antud mälu režim 80ndate ja 90ndatel, saavutades kultuurilise hegemoonia Saksamaa poliitilises mälestuses (Langebacher 2010: 44). Selle arusaama vastu minek oli valus tegevus, ebakõlalisi kommentaare ja sõnumeid nähti äärmiselt ohtlikutena ning neil vastati ühiskonnas äärmisel kriitiliselt.

Holokausti mälestamine on ja Teise maailmasõja meenutamine on monumentide, tähtpäevade ja muude sümbolite toel viitab ka selgelt nähtavale ülevalt-alla poliitilise mälu loomine. Mälestusmärgid on loodud pea igasse kohta, mis oli seotud kas otseselt Holokausti või laiemalt Natsi-Saksamaa kuritegude ja toimimisega (Samas: 45). Mälestuspäevad samuti keskenduvad Natsi-Saksamaa ohvritele ning neile julgetele kes vastu astusid, tähtpäevad on Saksamaal seni suuresti tähelepanu saavad sündmused (Samas: 44). Riigi aktiivne roll ka 21. sajandil poliitilise mälu ja arusaama kujundamisel näitab Saksamaa süü- ja vastutusekeskse mälu režimi tugevust

ja püsivust. Kui Eesti puhul võime rääkida suunitlusest säilitada oma vabadus ning mitte kunagi enam kannatada okupatsiooni all, siis Saksamaa puhul kõige olulisemaks suunaks enam mitte kunagi sarnaseid sündmusi põhjustada ega võimaldada.

Kuigi Nõukogude Liidu lagunemine ja Saksamaa kahe poole ühinemine, tõi oluliselt palju uut informatsiooni Teise maailmasõja aegsete sündmuste kohta idas, ei vähendanud see Holokausti ja Teise maailmasõjaga seostatavat süü tunnet. Keskenduti hoopis Natsi-Saksamaa poolt põhjustatud kuritegudele idas ning seati kahtluse alla süütute sõdurite olemasolus sõja vältel (Langebacher 2007: 57). Saksamaa mälurežiim küll on muutunud pluralistlikumaks nii eelnevalt toodud näite põhjal kui ka üldiselt sakslaste enda kannatusi debatti sisse tuues (Samas: 58). Kuid ka näiteks sakslaste enda kannatuste ja sakslaste sunniviisilise väljasaatmise osas Poola, Tšehhi, Ungari, Rumeenia, Venemaa ja Balkani riikide territooriumitelt leidis enamik avalikkust, et selle põhjuseks oli sakslaste endi läbi viidud kuriteod, mille tõttu ei peaks teised riigid vabandama (Samas: 69). Saksamaa mälurežiimis valitseb seega siiani tugevalt Holokausti hegemoonia ning kuigi moel või teisel on see aastate jooksul rikastunud, ei ole südamik liikunud eemale Teise maailmasõja traumaatilisest kogemusest, muutunud on pigem antud mälu tõlgendamine poliitika kujundamise jaoks.

Mitmed autorid (Wittlinger & Larose 2007; Crawford & Olsen 2017) Saksamaa välispoliitika ja kollektiivse mälu tugevat suhet uurinud ennegi. Kollektiivne mälu, mis baseerub varasemalt põhjustatud tragöödial ja Teise maailmasõja põhjustamisel on eeldatavasti suur mõju riigi praegusele poliitikale. Selle tõttu on Saksamaa välispoliitika olnud küllaltki normidel põhinev, ennustatav ja tagasihoidlik (Wittlinger & Larose 2007: 484). Keskendudes demilitariseerumisele on Saksamaa ajalooliselt püüelnud peamiselt diplomaatiliste tööriistade poole, militariseeritud Saksamaa on siiski ka ülejäänud Euroopale valus mälestus (Samas). Kuid seda sama mälurežiimi tõlgendatakse ka teisiti, Saksamaa ei näe, et nende ülesanne oleks ainult pead madalal hoida, vaid just nende kohutava mineviku tõttu tuntakse ka teatud kohusetunnet nii teiste kaitse osas kui ka neile eelistatava multilateraalse maailma arendamisel. Nii sekkus Saksamaa Kosovos, tundes kohustust osaleda genotsiidi ära hoidmisel (Samas: 483). Mälurežiimi tõlgendamine võib seega Saksamaal kui ka mujal poliitikat defineerida rohkem kui selle tuumiku reaalne muutumine. Kuid Saksamaal on kollektiivse mälu tuumik erinevalt teistest suurriikidest rohkem suunatud kaalukama ja vaiksema poliitika loomisele. Süü ja vastutustunne on end kinnitanud nii avalikku ruumi kui ka poliitilise eliidi ja laiema

avalikkuse kollektiivsesse mälestusse, mille tõttu on eeldatav leida selle ilmumist nii sise- kui ka välispoliitikas.

Kokkuvõtvalt saab välja tuua, et kollektiivne mälu on akadeemiliselt küllaltki lai ja abstraktne definitsioon. Kuna kollektiivse mälu definitsioon on nii laiali valgub siis selle töö raames mõistetakse kollektiivse mälu all ülevõlt-alla ehitatud ning poliitiliselt kasutatavat poliitilist mälu. Nimetatud kollektiivse mälu juured on nii Eesti kui Saksamaa puhul tugevalt seotud ajalooliste kogemustega ning see suunitleb ühtse arusaama loomist riigi ajaloost. Eesti puhul mängiva riigi poliitilises mälus tähtsat rolli Nõukogude Liidu kuriteod ning Venemaa roll kui liidu järeltulijana. Saksamaa poliitiline mälu tähtsustab väga Holokausti ainulaadset õudsust ning süü ja vastutustunne Teise maailmasõja vägivalla osas on äärmiselt relevantne. Välispoliitikas ei pruugi kollektiivne mälu väljenduda sama moodi nagu see väljendub riigis sees, järgnevas töös keskendutakse kõnedes leiduvatele viidetele, mis on seotud Eesti ja Saksamaa väljatoodud, tähtsustatud, ajalooliste sündmustega.

2. Metoodika

Töö uuriva osa eesmärgiks on analüüsida Saksamaa ja Eesti poliitikute reaktsioone Vene-Ukraina sõjale ning analüüsida nende reaktsioonide sisu eelnevalt välja toodud kollektiivse mälu taustal. Selle põhjal saame leida vastuse töö uurimisküsimusele: millist rolli mängib kollektiivne mälu Eesti ja Saksamaa Euroopa Parlamendi saadikute kõnedes seoses antud sõjaga. Uuritavateks riikideks valiti just Eesti ja Saksamaa nende erineva ajaloolise kogemuse tõttu. Selle tõttu on võimalik läbi võrdluse näha kõnedes erinevusi, mis võivad omakorda viidata kollektiivse mälu väljendumisele.

2.1 Andmeanalüüsi meetod

Töö metodoloogia põhineb kvalitatiivsel sisuanalüüsil. Varasem teoreetiline raamistik töötab taustainfona, et uurida saadikute kõnede sisu kollektiivse mälu kontekstis. Selle põhjal saame analüüsida ka kas ja kuidas kollektiivse mälu väljendub üldiselt kui ka kas on erinevusi läbi ajalise mõõtme ning erinevusi seoses parteikuuluvusega.

Uurimuse läbiviimiseks kodeeritakse valik saadikute sõnavõtte induktiivselt. Varasem teoreetiline raamistik annab meile küll tausta, kuid antud teema puhul on võimatu ette näha kindlaid koode, vaid ainult potentsiaalseid suundasid. Selle tõttu ei piirduta kodeerimisel kindlate sõnadega kuna tähtsam on uurida erinevate tekstiosade puhul läbivat sisulist tähendust. Koodide moodustamisel lähtutakse seega lõikudest sõnavõttudes kui analüüsiühikutest. Uurimuse eesmärgiks ei ole saada ülevaadet kõikidest kõnede elementidest, vaid keskendutakse viidetele, mis on seotud kollektiivse mäluga. Suunad millele tähelepanu pööratakse on välja toodud Eesti ja Saksamaa mälurežiimide definitsioonis, nagu näiteks Eesti puhul vabaduse suunitlus ja Venemaaga erinev arusaam ajaloost ning Saksamaa puhul vastutuse ja süü keskne narratiiv. Lisaks on ka tähtis kontekst, mis jällegi ei võimalda ainult kood-sõnadega piirdumist, jälgitakse ka kindlale sõnavõtule eelnevat debatti, et oleks võimalik kindlamalt mõista, kas sõnavõtt seostus kuidagi riigi kollektiivse mäluga.

Kõnede kodeerimine viiakse läbi kvalitatiivse sisuanalüüsi tarkvaras QCMap ning koodid jaotatakse kaheks peamiseks kategooriaks (Lisa 1; Lisa 2). Esimese kategooriana defineeritakse otseseid viiteid riikide kollektiivsele mälule, selle all mõistakse hetki kui saadikud toovad reaalseid näiteid või paralleele seoses ajalooliste sündmustega, mis on seotud

riigi kollektiivse mälu. Teise kategooriana määratletakse kaudseid viiteid, mille all mõistetakse kummagi riigi saadikute kõnedes ilmnevaid kollektiivse mälu keskseid elemente, mida tähtsustatakse. Eesti puhul võivad nendeks olla vabaduse saavutamine, Venemaa poolne oht ja konflikt kahe riigi mäluareenide vahel, mille tõttu võidakse soovitada karmima seisukoha võtmist seoses Venemaaga. Saksamaa puhul oleksid kaudsed viited seotud näiteks Euroopas rahu tagamisega, sõdade ennetamisega kui ka kohusetundega suurele kurjusele vastata ja seda peatada. Viimaks jälgitakse ka üldisemaid viiteid ajaloo, kollektiivsele mälu ning mäluareenidele Euroopas. Kuigi see kategooria pole seotud kummagi riigi kollektiivse mälu, võivad need viited siiski anda konteksti ning aidata mõista kuidas kollektiivset mälu kasutatakse. Kasutades antud kategooriaid ning toetudes teoreetilisele raamistikule on võimalik leida konkreetsemad kodeeringud, mis aitavad näha kollektiivse mälu rolli kõnedes. Otsesed viited illustreerivad lisaks kollektiivse mälu olemasolule ka selle intensiivsust, kui hetkel aktuaalset olukorda kõrvutatakse ajaloolise sündmusega, näeme, et kollektiivne mälu omab suurt rolli sündmuste tõlgendamisel. Kaudseid viiteid võib olla keerulisem märgata, kuid neid võib leida rohkem. Need ilmestavad saadikute kõnede üldist suunda ja ka läbivaid trende. Näiteks võib märgata, et ühe riigi saadikud mainivad rohkem vabadust ning teise riigi saadikud rahu.

2.2 Kasutatavad andmed

Andmestik tuleneb Euroopa Parlamendi saadikute sõnavõtudest parlamendi täiskogu aruteludes. See on üks saadikute parlamendi põhitegevuse tähtsamaid osasid ning antud formaadis on kõige tõenäolisem näha saadiku enda arvamuste avaldumist, milles võib leida viiteid kollektiivsele mälu. Andmestiku koostamise jaoks on võimalik leida kõnede transkriptsioonide Euroopa Parlamendi kodulehelt.

Andmestikuks valitakse Euroopa Parlamendi saadikute kõned täiskogu aruteludel mitmel põhjusel. Kuna sõnavõttud toimuvad Euroopa Parlamendis, on saadikutel alati sarnane suhtumine valimistesse. Kui võrrelda näiteks riigikogu liikmete või ministrite kõnesid, peab alati võtma arvesse valimistsükkeid kuna sõltuvalt valimiste ajalisest kaugusest võivad kõnede sisud muutuda, mis teevad ajalise võrdluse keerukaks. Lisaks kuna kõned esitatakse samas institutsioonis on selle mõju saadikutele võrdne, ei pea võtma arvesse suurema või väiksema riigi võimekust probleemidega toime tulemiseks, mis võib samuti mõjutada kõnede sisu. Euroopa Parlamendi kui kõnede areeni valik tagab võimalikult sarnase aluse kõikide saadikute kõnede, millest tulenevalt peaks kollektiivse mälu roll olema selgemini eristatav.

Täiskogu aruteludel saavad saadikud seada päevakorda, tõstatada teemasid laiemalt ja ka emotsionaalsemalt kui seoses teiste põhitegevustega nagu raportite ja resolutsioonide koostamine. Just antud formaat võimaldab kõige paremini näha, kuidas saadik teemadesse suhtub, neid tõlgendab ning kas selle käigus avaldub ka viiteid uuritavale kollektiivsele mälule. Euroopa Parlamendile keskendumine tagab võimalikult sarnase aluse kõnedele ning kõnede formaat võimaldab oluliselt vabamat ideede väljendamist, nii on kõige tõenäolisem saada objektiivne ülevaade ning sobilik võrdlusmoment kollektiivse mälu esinemisest.

Uurimuses kasutatakse ka ajalist piiritlemist, kuna kokku on Eestil ja Saksamaal ametis samaaegselt 103 saadikut, oleks sõnavõtude uurimine alates 2014. aastast liiga mahukas. Seetõttu jagatakse uuritav ajavahemik kolmeks:

- 2014. aasta veebruar kuni 2015. aasta jaanuar (ka.), märgib Euromaidani protestide lõppu Ukrainas ja esmast Venemaa vägede sissetungi Krimmi ja Venemaa poolse varisõja algust.
- 2021. aasta jaanuar kuni 2022. aasta jaanuar (ka.), märgib Venemaa vägede massilist koondumist Ukraina piirile ning ka Venemaa opositsiooniga seotud sündmusi
- 2022 aasta 24.veebruar kuni 2023. aasta september, märgib ajavahemikku täiemahulise sõja algusest Ukrainas kuni töö kirjutamise alguseni.

Lisaks töö mahu piiritlemisele võimaldavad ka ajavahemikud võrrelda, kas ja kuidas kollektiivse mälu roll antud teemaga debattides on muutunud. Olemas olevad piiritlemised ja materjal võimaldavad viia läbi uuringu Eesti ja Saksamaa Euroopa Parlamendi saadikute kõnedest, mille põhjal saab koostada analüüsi.

Andmestik loodi lähtudes seatud ajalikest piirangutest ning jälgiti vastavalt uurimisvahemikule ametis olevate saadikute nimekirja. Kokku oli Eestil ajavahemike jooksul 15 erinevat saadikut ning Saksamaal 201 saadikut. Ajavahemikud langesid kolme erineva parlamendi koosseisu peale, kuid kuna paljud saadikud olid ametis mitmel ametiajal siis individuaalselt on saadikuid kokku vähem kui kolmekordne arv mõlema riigi saadikukohtasid. Andmestiku koostamisel vaadati läbi kõik vastaval ajavahemikul ametis olnud Eesti ja Saksamaa saadikute kõned, valides välja kõned, mis olid seotud otseselt või kaudselt Venemaa-Ukraina sõjaga, lähtudes vastavate debattide nimetustest. Andmestiku ehk sobivate kõnede maht on kokku umbes 90 000 sõna, millest enamiku moodustavad Saksamaa saadikute sõnavõttud.

Lähtudes nii riikide valiku, kõnede areeni kui ka ajalistest piirangutes on võimalik koostada piisavalt mahukas andmestik, mille põhjal saab uurimuse ja analüüsi läbi viia. Vastav andmestik ei võimalda meil näha täielikult, kuidas kollektiivne mälu rahvusvahelises poliitikas toimib ja mis on selle mõju. Selle eesmärgi saavutamiseks tuleks võrrelda oluliselt rohkem riike oluliselt laiemal areenil läbi pikema ajalise vahemiku, selline maht ei ole kooskõlas antud töö eesmärkide ning võimalustega. See töö võimaldab analüüsida Euroopa tasandit kui näidet, seatud piirangud aitavad kollektiivset mälu selgemalt märgata ning on võimalik mõista, kas ja kuidas valitud riikide esindajad kollektiivset mälu väljendavad ja seda kasutavad. Selle põhjal võib luua ka järeldusi, mis võivad selgitada mälurežiimide rolli rahvusvahelises poliitikas üldisemalt.

3. Analüüs

Esmalt analüüsitakse Eesti saadikute kõnesid vastaval kolmel ajajärgul, seletatakse lahti kodeerimise loogika ja induktiivselt sõnastatud koodide kategooriad. Uuritakse kuidas on kollektiivne mälu erinevatel ajajärgudel väljendunud ning kas on märgata trende kuidas ja miks kollektiivset mälu sõnavõttudes kasutatakse. Järgnevalt viiakse sama protsess läbi ka Saksamaa saadikute kõnede puhul. Viimaseks analüüsitakse üldisemalt kuidas erineb kahe riigi saadikute puhul kollektiivse mälu kasutus. Nagu eelnevalt mainitud võib kollektiivset mälu kasutada mitme erineva tulemuse toetamiseks, lisaks võivad ka saadikud oma riigi kollektiivse mäluga vastuollu minna. Tegu ei ole riikliku parlamendi debattidega ehk ka üldine Euroopa mäludebatt võib mängida siinkohal olulist rolli.

3.1 Eesti saadikute kõnede analüüs

Kollektiivsele mälu võib avalduda saadikute kõnedes mitmel moel ja põhjusel. See võib olla mõjutatud konkreetsetest sündmustest ja üldisest hetkeolukorrast kui ka kõneleja enda arvamustest ja poliitilisest vaatest. Kodeerides Eesti saadikute kõnesid, uuritakse kuidas avaldub nii Eesti kollektiivne mälu kui ka üldisem Euroopa mäludebatt kollektiivse mälu kontekstis. Eesti saadikute kõnede kodeerimine põhines eelnevalt välja toodud kahel peamisel alamkategoorial ning jälgiti ka laiemalt viiteid ajaloo, kollektiivsele mälule ning mäludebatile Euroopas (Lisa 2). Tihti võivad erinevad kodeeringud kattuda ja kehtida samal ajal, selle tõttu ei olegi tegemist kvantitatiivse uuringuga, prioriteediks on mõista kvalitatiivselt kuidas ja miks need kodeeritud lõigud üldiselt kõnesid ja seega ka poliitikat mõjutavad.

3.1.1 Eesti saadikute kõned I ajavahemikul

Esimeseks ajaliseks vahemikuks loeme 12 kuud 2014. aasta veebruari algusest 2015. aasta jaanuari lõpuni. Sellel ajal kestis Euroopa Parlamendis seitsmes ja kaheksas parlamendi ametiaeg ning Eestit esindas uurival ajaperioodil kokku 11 erinevat saadikut, kes võtsid osa parlamendi täiskogu aruteludes (Lisa 1). Nendest ainult Vilja Savisaar ei võtnud sõna üheski arutus seoses Ukrainas toimuvaga ning Venemaa agressiooniga.

Kollektiivne mälu väljendus sellel ajavahemikul pea kõigi saadikute sõnavõttudes, ainukeseks erandiks oli Jana Toom, kelle kõnedest viiteid kollektiivsele mälule ei leitud. Tihti kasutati otseseid viiteid kollektiivsele mälule, et defineerida Venemaa käitumist ja iseloomu nagu tõi välja Marju Lauristin „Viis, kuidas Venemaa tegutseb, meenutab väga ohtlikult seda, mis

toimus 1938.–1939. aastal“ (Lauristin 2014). Seega antud ajavahemiku tähtsamateks päevakorra seadmise suundadeks võib lugeda Venemaa kui ohuallika defineerimine, selle peatamine ja Ukrainale Euroopaliku vabaduse tagamine. Antud suunad on tugevalt seotud Eesti kollektiivse mälu režiimiga, milles Venemaad nähakse kui ajaloolist ohu allikat ning tahetakse vabadust, mitte ainult territooriumi küsimuses, vaid ka otsuste tegemisel. Tunne Kelam rõhutab oma kõnedes mitmel korral ukrainlaste valikuvabadusele, kuidas nad ise valisid 2014. aastal Euroopa suuna ja kuidas Euroopa Liit peaks seda toetama. Ukraina vajab ka Venemaa poolt suveräänsele riigile sobilikku tunnustust, ei tohi vaadelda Ukrainat kui nende mõju all olevat territooriumit.

Viidates Venemaale kui ohu allikale kõrvutasid Marju Lauristin ja Siiri Oviir Venemaa tegevust Nõukogude Liidu tegevusega enne Teist maailmasõda ning võrdlesid ka Venemaa riigijuhti Adolf Hitleri ja Jossif Staliniga (Lauristin 2014; Oviir 2014). Siiri Oviiri võrdlus Putini ja 20. sajandi kurikuulsamate riigijuhtidega näitab, kuidas kollektiivset mälu Euroopa Parlamendi tasemel kasutatakse, vajalik polnud ainult Eesti kollektiivsele mälule viide Stalinile, vaid ka Euroopa mälu puhul universaalsemalt põlatud Hitlerile. Selliste võrdluste tegemine võib aidata laiemalt liikmetel leida ühine arusaam Venemaa osas, arusaam mis oleks kooskõlas nii Lääne- kui Ida-Euroopa mälurežiimidega.

Eesti saadikute kõnedes väljendus ka selgelt kaudne kriitika Euroopa Liidu ja Euroopa riikide toimingute osas, nähti et on vaja võtta karmim seisukoht Venemaa osas. Kasutada sanktsioone ja näidata, et sellist käitumist ei saa tolereerida. Euroopa riikide sõbralikku käitumist Venemaaga kritiseeris selgelt A. Ansipi “Venemaaga ei saa olla tavapärasest äri, kuna Venemaa ei aja Euroopaga tavapärasest äri.” (Ansip 2014). Ka Siiri Oviir tõi ka antud sanktsioonide õigustamiseks paralleeli ajaloost, mis on seotud Eesti kollektiivse mäluga “Külm sõda näitas, et sõjaliselt võimas Nõukogude Liit lagunes, kui selle majandus halvati.” (Oviir 2014). Kuigi seda võib vaadelda kui lihtsa viitena sanktsioonide efektiivsuse osas, on oluline mõista, miks just antud viide toodi. Venemaad nähakse selgelt Nõukogude Liiduga sarnase imperiaalsete huvidega ohuna, mis vajab uut, karmimat, lähenemist.

Kõned ei koosnenud ainult mälurežiimi viidetest, kuid neid lugedes ilmneb, et levinud oli suunitlus muuta debati iseloomu ja võtta tugevamaid seisukohti. See suunitlus tulenes kollektiivsest mälust ning oli ka toetatud viidetega kollektiivsele mälule. Nagu ka Kelam oma kõnes välja tõi George Orwelli tsitaadi “See, kes kontrollib minevikku kontrollib tulevikku

ning kes kontrollib olevikku, kontrollib minevikku” (Kelam 2014). Kollektiivne mälu mängis seega debattides märgatavat rolli, see avaldus näidete ja paralleelide näol kui ka defineeris sügavamalt kõnede suunda. Peale Jana Toomi erandi, oli märgata teiste saadikute kõnedes elemente seoses Ukrainaga samastumisega. Venemaa tegevust võrreldi ajalooliste destabiliseerimis-meetmetega Nõukogude Liidu poolt ning tähtsustati Ukraina vaba valikuvõimalust. Seega võib väita, et Eesti kollektiivse mälu keskmes olev mõte, mitte kunagi enam ajaloolist traumat kogeda, väljendus kaudselt antud ajavahemiku kõnedes.

3.1.2 Eesti saadikute kõned II ajavahemikul

Teisel ajavahemikul, mis algas 2021. aasta jaanuari algusest ning kestis 2022. aasta jaanuari lõpuni oli Eestil Euroopa Parlamendis seitse saadikut. Riho Terras liitus parlamendiga 2020. aastal, peale Suurbritannia lahkumist Euroopa Liidust. Seitsmest saadikust võtsid aasta jooksul Ukraina konfliktiga seotud debattidel sõna kõik peale Jana Toomi (Lisa 1).

Võrreldes eelneva ajavahemikuga oli kõnede sisu teatud määral muutunud, kollektiivse mälu roll oli vähem intensiivne. Kuigi kriitikat Venemaa suunas endiselt jagus, oli selle väljendumine muutunud rohkem Euroopa väärtuste keskseks ning Euroopa Parlamendi funktsionaalsust tähtsustavaks. Toodi vähem otseseid näiteid ja paralleele ajaloost ning ei üritatud niivõrd päevakorda juhtida kui 2014. ja 2015. aastal. Seda võis põhjustada aastate jooksul ühtsemale arusaamale jõudmine ja tähtis oli just Euroopa ühtne lähenemine antud konfliktile. Kritiseariti osade Euroopa riikide individuaalseid suhteid Venemaaga, teemaks tulid projektid nagu Nord Stream 2 ning riigijuhtide individuaalsed pingutused Venemaa ja Putiniga suhteid luua ning olukorda parandada. See ei viita otseselt kollektiivsele mälule, vaid väikeriigi pingutustele osaleda rahvusvahelises poliitikas. See on otseselt Eesti huve riivav kui suurriigid üritavad Euroopa Liidu väliselt poliitikat läbi viia, kus väikeriikide nagu Eesti sõna maksab vähem. Siiski näitab see teatud kaudsemat seos kollektiivse mäluga, tuntakse siiski, et Venemaa-Ukraina-Euroopa küsimus on äärmiselt tähtis riikidele nagu Eesti. See võib olla riigi huve ohustav kui üritatakse sellisesse küsimusse Eestit mitte kaasata. Kuna Eesti kollektiivse mälu keskmes on talutud kannatused idanaabri poolt siis see muudab kõik seotud teemad ühel või teisel moel prioriteediks. Euroopa Liidu ja parlamendi ühtsuse toonitamine on vaid meetod selle eesmärgi saavutamiseks.

Teatud määral avaldub kollektiivne mälu ka otsesemalt sellel ajavahemikul sarnaselt eelnevale. Antud ajajärgu üheks läbivaks teemaks oli Venemaal opositsiooni mahasurumine, mille põhjal toonitati jällegi Venemaa režiimi ohtlikkust, mitte ainult naaberriikidele kui ka siseriiklikult. Selle põhjal taaskord toonitati Venemaa osas karmimate sanktsioonide ühist rakendamist ning eristati Venemaad ülejäänud Euroopast, nagu ka varemgi mainitud ei saa rahuaegne koostöö Venemaaga jätkata. Sven Mikser tõi välja oma kõnes, et Venemaaga saab rääkida ainult nendega tuttavas ja arusaadavas keeles, keeles mis põhineb tugevusel, ühtsusel ja otsustusvõimel (Mikser 2021). Selles ja sarnastes ütlustes võib näha teatud teemade tähtsustamist, mis on sarnane eelnevale ajajärgule. Kuna Eesti kollektiivne mälu on suuresti seotud Venemaaga, peetakse tähtsaks Venemaa käitumisele tugevalt vastata. Samuti sarnaselt eelnevale ajajärgule leidub palju viiteid Ukraina vabaduse ja suveräänsuse tähtsustamisele. Ukrainal on endal õigus otsustada oma tuleviku osas ning Venemaa ei tohiks proovida riiki väänata enda mõjusfääri. Jällegi ajalooliselt on see ka Eestis olnud suureks kokkupõrke kohaks Venemaaga. See on osa meie kollektiivsest mälestusest ning territoriaalse suveräänsuse toonitamist leiab kõnedest rohkem kui juttu situatsiooni de-eskaleerimisest.

Otsesemaid viiteid kollektiivsele mälule leiab peamiselt Jaak Madisoni kõnedest. Madison toob otseselt välja kommunistliku terrori mälestuse, luues paralleeli ajaloo ja riigi praeguse tegevuse vahel (Madison 2021). Rääkides Venemaa ajaloost, ajast kui Venemaal oli globaalsem võim ja suur mõjusfäär, saab saadik näidata ohu suurust kuna selgitab oma kõnedes, et Venemaa ei ole lahti öelnud samast imperialistlikuks mõttest, mis defineerib nii suure osas Eesti kollektiivset mälu. Need paralleelid näitavad selgelt et ka antud ajavahemikus toimus Venemaa kui ohuallika defineerimine toetudes kollektiivse mälu sisule. Kuigi diskussioon oli vähem otseselt kollektiivse mäluga seotud, siis teemad nagu vabaduse tagamine ja Venemaa ohtlikkuse märkamine on siiski selle poolt defineeritud. Kuigi kõnede vorm on teatud mõttes antud ajastul tagasihoidlikum ning vähem emotsionaalselt laetud on siiski võimalik märgata teemade toonitamisel kollektiivse mälu rolli.

3.1.3 Eesti saadikute kõned III ajavahemikul

Kolmas ajavahemik, mille kestab 2022. aasta 24.veebruarist 2023. aasta septembri lõpuni, on pikalt kõige mahukam, moodustades üle poole kogu analüüsitud kõnede sõnade arvust. Sõna võtsid kõik Eesti Euroopa Parlamendi saadikud (Lisa 1). Kõnede sisu oli intensiivsem kui eelneval perioodil, kuid märgatavalt oli taandunud varem silmapaistev element. Vähem rõhku

pandi Venemaale kui ohuallika defineerimisele, tõenäoliselt 24. veebruari sündmused näitasid selgelt kõigile olukorra tõsidust, mille tõttu teema kaotas relevantsuse. Ühel või teisel moel ühtlustus arusaam Venemaast parlamendi täiskogus Eesti saadikute omaga. Selle tõttu oli märgatavalt suurem rõhk reaalsete poliitikate kujundamisel, võrreldes aruteluteemade määramisega, mis domineeris eelnevaid ajavahemikke.

Kollektiivne mälu kehtib veel endiselt Ukraina vabaduse tähtsustamisel. Ukraina toetamine on äärmiselt tähtsal kohal ja solidaarsust tähtsustatakse iga saadiku kõnedes. Kollektiivne mälu väljendub konflikti kontekstis läbi vabaduse prioriseerimise üle rahu sõlmimise. Sõja võitmise tähtsus tuli välja mitmes kõnes, selle tõttu toetati ka erinevate toetuste saatmist Ukrainale. Polnud vahet kas tegu on humanitaarse, finantsilise või militaarse abiga, kõnedes julgustasid saadikud näitama täielikku pühendumist Ukraina edukusele. Näitena tõi Jaak Madison välja kuidas ilma Ukraina sõjalise võiduta, ei saa rääkida Ukraina edukast üles ehitamisest ega ka rahust Euroopas, kuna Venemaa agressiivsus on kõige eksistentsiaalsem oht Euroopa vabadusele (Madison 2023). Käesolev kõne on näide kuidas Venemaa kui ohu allikas, vabaduse tähtsus - Eesti kollektiivse mälu elemendid, väljenduvad koos saadikute sõnumites. Sõda ei ole odav ning ka vabadus ei tule tasuta, see on kolmanda ajavahemiku läbiv sõnum, mida leiab peale Jana Toomi kõikide saadikute kõnedes.

Euroopa riikide valmidus Ukrainat sõjaliselt toetada on prioriteet, puuduvad märgatavad kutsed konflikti de-eskaleerimisele. Sõda Ukrainas nähakse isiklikuna, see isiklik perspektiiv on suuresti kollektiivse mälu tulemus, eestlastel on kergem samastuda Ukrainaga kui Venemaast kaugematel rahvustel. Seda sõnumit väljendatakse kutsega näha Venemaa agressiooni Ukraina suunas kui väljakutset euroopalikele väärtustele ja agressiooni terve liidu vastu. 2014. aasta Ukraina revolutsiooni nähakse sümbolina Ukraina läänelikest ja demokraatlikest veendumustest, mille tõttu nähakse Ukrainat võitlemas eesrindel oluliselt suuremas sõjas – sõjas demokraatlike väärtuste eest (Terras 2021).

Teatud otseseid viiteid kollektiivsele mälule siiski leidub peamiselt Jaak Madisoni kõnedes. Tuuakse välja Venemaa unistus varasema rõhuva impeeriumi ülesehitamisest ning nimetatakse ka Venemaad tõelisteks natsideks kuna nad pole kunagi hüljanud kombeid, mis eksisteerisid juba Teise maailmasõja ajal (Madison 2022). Natside võrdlus tuleneb tõenäoliselt suures osas Vladimir Putini õigustustest sõja alustamiseks kuid ka võib aidata teistel saadikutel näha Venemaad teises valguses, minnes teatud mõttes otsesse konflikti Saksamaa kollektiivse

mäluga. Madisoni kõnedest leiab ka teisi viiteid üldisele Euroopa mäludebatile rõhumises, tõenäoliselt eesmärgiga panna mõistma teisi saadikuid, et Venemaasse tuleks suhtuda samasuguse käitumisega nagu mälupildis suhtutakse Natsi-Saksamaasse.

Kolmandas ajavahemikus seega oli endiselt suur rõhk vabadusel ning just selle prioriteediks seadmisel. Kõned tihti algasid ja lõppesid kutsega toetada Ukraina võitlust vabaduse üle, on selge, et sõda on alanud ning eelistatud viis see lõpetada on see sõda võita. Võrreldes potentsiaalselt teiste riikidega näitab see teatud agressiooni Venemaa osas, mis algselt tuleneb taas kollektiivsest mälust. Kui kollektiivse mälu sisuliseks sõnumiks on okupatsiooni ja rõhumist enam mitte kunagi kogeda ning tähtsustab vabaduse saavutamist, siis kõnedest näeme toetust võitluse jätkamiseks. Rahu sõlmimine jääb tahaplaanile ning tahetakse ka seda mõtet levitada oma liitlastele, tähtsustatakse arusaama Venemaast kui ainsast süüdlasest ja kurjategijat antud agressioonis ning sarnaselt kuritegevusele, ei saa leppida vaid pelgalt potentsiaalselt tulevase tegevuse vähendamisega, vaid oht tuleb täielikult eemaldada.

3.2 Saksamaa saadikute kõnede analüüs

Saksamaa saadikute kõnede analüüsil, lähtutakse samast loogikast kui Eesti saadikute kõnede puhul (Lisa 3). Kodeerimisel laiemad kategooriad on jaotatud taas: otsesed viited riigi kollektiivsele mälule, kaudsed viited riigi kollektiivsele mälule ning üldisemad viited laiemalt Euroopa mitmekülgsel mälurežiimile. Kuna Saksamaa näeb enda ajalugu äärmiselt traagilisena on viited kollektiivsele mälu poolt pigem seotud Euroopas rahu tagamise ja sõdade ennetamise kui ka kohusetundega suurele kurjusele vastata. Kuna Saksamaa ajaloolised kogemused erinevad Eesti omadest, eeldatakse leida teistsuguseid trende kõnede lõikes.

3.2.1 Saksamaa saadikute kõned I ajavahemikul

Esimesel ajavahemikul koosnes Saksamaa Euroopa Parlamendi esindus 140 saadikust, kellest 22 võtsid sõna debattidel seoses Ukrainas toimuvaga (Lisa 1). Võrreldes Eesti saadikutega on protsentuaalselt sõnavõtude arv palju väiksem kõigest 16% võrreldes Eesti 91%-ga., kuid kõikide saadikute kõnesid läbi vaadates ilmnes paljude saadikute puhul väga selge fookus kindlatele valdkondadele, mida antud konflikt ei puudutanud. Lisaks kuna Saksamaal on saadikuid rohkem oli antud ajavahemikul sisuliselt sobivate kõnede maht suurem kui kõige kolmel ajavahemikul Eesti saadikute kõnede maht kokku.

Saksamaa saadikute kõnedes ilmneb küllaltki erinevaid perspektiive konfliktile, suurem saadikute arv seletab suuremat mõtete erinevust. Otseseid viiteid kollektiivsele mälule leidub kõnedest vähe, näiteks Michael Gahler (*European People's Party* ehk EPP) toob välja kuidas Saksamaa õppis oma ajaloost ning Venemaa pole seda teinud (Gahler 2014). Nii otseseid võrdlusi rohkem kõnedes ei esinenud, otsesed viited piirdusid pigem paari lühikese märkusega, kuidas ilmselgelt Venemaa poolt põhjustatud konflikti puhul ei tohiks süüdistada ohvrit.

Oluliselt märgatavamad on aga kollektiivsest mälust tulenevad suunitlused teatud poliitika elluviimiseks. Nagu teoreetilises osas mainitud, saab poliitilist kollektiivset mälu tõlgendada erinevalt ning jõuda erinevate soovituseni. Saksamaa saadikute kõned keskendusid suures osas aruteludele teemal kuidas sündmustele Ukrainas vastata. Ühelt poolt nagu otsesed viited kollektiivsele mälule näitasid, tähtsustati Ukraina toetamist ja rõhuti demokraatlikele väärtustele ja rahva vabadusele.

Siiski oli märgatavalt levinumad üleskutsed rahu tagamiseks ning olukorra maha jahutamisele. Kuna Saksamaa kollektiivne mälu keskmeks on sõja trauma ja kuriteod inimkonna vastu, siis situatsiooni de-eskaleerimine on kahtlemata moel või teisel tingitud riigi kollektiivse mälu režiimist. Tähtsustati ratsionaalset ning rahulikku lähenemist sellele konfliktile, mitmed saadikud olid selgelt vastu relvade saatmisele kuna seda nähti ebakonstruktiivse meetodina rahu saavutamiseks. Antud teema oli ka sügavalt seotud sooviga Venemaaga dialoogi pidada, nagu Rebecca Harms (*Greens/European Free Alliance* ehk G/EFA) ühes oma kõnes mainis, saab soovitud rahu saavutada vaid siis kui tegutsetakse Venemaa osas selgelt, mitte sõjaliselt, Euroopa peab olema ise nõus oma olukorda muutma (Harms 2014). Laialt levis arvamus, et rahuni saab jõuda ainult koos Venemaaga ning nende suhtlusest välja jätmine ainult muudab situatsiooni tõsisemaks. Sanktsioone siiski toetati, väga levinud oli majanduslike meetodite eelistamine üle sõjaliste, Teise maailmasõja üldine trauma Euroopas siiski motiveeriski riike pingutama majanduslike süsteeme omavahel tihedalt siduma. Levinud oli liberaalne arvamus, et usaldust saab ehitada läbi kaubanduse, sest kui kaubad liiguvad üle piiride, ei liigu tangid.

Kuigi osad saadikud mainisid erinevate riikide, nagu Baltimaad, arusaama Venemaast ning tõdesid Venemaa poolset ohtu, olid ka nemad tihti keskendunud diplomaatiliste meetodite kasutamisele. Esimest ajavahemikku kõige laiemalt kirjeldab hirm sõjalise konflikti osas, et ei korduks Euroopas enam Teise maailmasõja sarnaseid koledusi ja vägivalda. Kuigi kritiseeriti

selgelt Venemaa tegevust viidates isegi ajaloolistele imperialistlikutele näidetele oli avatud suhtluskanalite hoidmine suureks prioriteediks. Diplomaatiline lahendus konfliktile ning rahu tagamine Euroopas olid esmatähtsateks eesmärkideks.

3.2.2 Saksamaa saadikute kõned II ajavahemikul

Teisel ajavahemikul võttis Saksamaa 107st Euroopa Parlamendis saadikust sõna 11 seoses olukorraga Ukrainas ja Venemaal (Lisa 1). Kuigi mahu poolest, on antud ajavahemik kõige väiksem, siis sõnavõtude intensiivsus ja sisu on muutunud võrreldes eelneva perioodiga. Kuigi antud trend pole seotud kollektiivse mäluga, on esmalt märgata teatud suuna muutust kõnedes. Küllaltki levinud on enesekriitiline lähenemine, mitmes kõnes rõhutakse kuidas varasem lepituspoliitika on olnud hävituslik ning väär. Seoses Venemaa vägede ülesehitusega ja Venemaal opositsiooni tagakiusamisega on antud ajaperioodil oluliselt rohkem märgata Venemaa kui agressiooni allika defineerimist ja ohu tõdemist. Tunnistatakse Euroopa riikide puudulikku lähenemist ning tuuakse mitmel korral välja projektid nagu Nord Stream mida kritiseeritakse.

Otseseid viiteid ajaloolisele kollektiivsele mälule oli taas vähe, näiteks võrreldi Venemaa vägede ülesehitust piiril 1938. aastaga, et näidata ohu tõsidust. Mitmete saadikute kõnedes tuli välja palju agressiivsemad seiskohad Venemaa osas, enam ei keskendutud ainult situatsiooni jahutamisele, vaid nähti kuidas on tähtis seada uusi sanktsioone, lõpetada ühiseid projekte nagu Nord Stream ning C. Schneider (EPP) toetas isegi relvade saatmist Ukrainale (Schneider 2021). Ka Ukraina vabaduse tähtsust mainiti kõnedes rohkem kuigi rahu tagamine oli siiski tähtsal kohal.

Diplomaatilist ning tsiviliseeritud lähenemist peeti enamuse poolt endiselt tähtsaks, kuid paljude saadikute jaoks tähendas see sanktsioonide kehtestamist, mitte Venemaaga koostööd nagu eelneval perioodil. Siiski saadikud nagu Maximilian Krah (*Identity and Democracy Party* ehk ID), Engin Eroğlu (*Renew Europe* ehk Renew) ja Jörgen Meuthen (ID) võtsid selgelt positsiooni sanktsioonide kehtestamise vastu. Tähtsustati diplomaatiat ning kommunikatsiooni Venemaaga ning Krah isegi kasutas mälurežiimide erinevust tööriistana, et õigustada Venemaa seisukohti (Krah 2021). Nähti, et sõja ärahoidmine on piisavalt tähtis, mille tõttu ka Euroopa peab andma Venemaale ruumi, et vähendada füüsiliste kokkupõrgete võimalusi. Helmut Geuking (EPP) manitses oma kõnes Euroopat mitte mõõkadega kolistama, viidates just

rahumeelsele, diplomaatilistele dialoogile, millega situatsiooni jahutada ja Euroopas rahu tagada (Geuking 2021). See näitab, et teatud lepituse ning patsifismi keskne poliitiline mõtlemine on ka antud ajajärgul märgatav. Seda oli aga märgata vähem kui eelneval ajaperioodil, mis võib viidata laiemale kollektiivse mälu ümber mõtestamisele. Leidus rohkem toetust sanktsioonide tugevdamisele ning mõnes mõttes situatsiooni eskaleerimisele. Kuigi otseselt sellist suhtumist alati kollektiivse mälu viidetega ei seletatud, võib siiski Saksamaa kollektiivne mälu tingida karmimat suhtumist rahvusvahelisse toimijasse, kes rõhub riigis opositsiooni, kogub naaberriikide piirile vägesid ning näitab fašismi tunnuseid.

3.2.3 Saksamaa saadikute kõned III ajavahemikul

Sarnaselt Eesti saadikute kõnedega oli ka Saksamaa puhul kolmas ajavahemik pikalt kõige mahukam. Ukraina-Venemaa sõja teemal võttis sõna 44 saadikut 107-st ning teemakohaste kõnede pikkus oli kokku 43 000 sõna ringi. Seda aktiivsuse tõusu seletab nii teema aktuaalsuse ja tähtsuse tõus, kuid ka oluliselt rohkemate debattide toimumine. Varem saadikud kes tegelesid näiteks kultuuri, transpordi, põllumajanduse ja muude valdkondades ei puutunud otseselt kokku Venemaa poolse agressiooniga Ukraina suunas, kuid peale täiemahulise sõja algust tulid arutelu alla mitmed eelnevalt eraldi seisvad teemad. Nüüd oli vaja arutleda Ukraina kontekstis kultuuri, transpordi, põllumajandust ja muid teemasid. Sellest tulenevalt paljud saadikud kõnelesid ainult enda valdkonna kontekstis.

Sarnaselt eelmistele ajajärgudele, saab näha kahte kollektiivse mälu tõlgendust seoses Ukraina sõjaga. Otseseid viiteid ja näiteid riigi kollektiivse mälurežiimist leidus rohkem kui varasemalt saadikute nagu H. Gahler (EPP), R. Bütikofer (G/EFA), V. Cramon-Taubadel (G-EFA), M. Weberi (EPP) ning Ö. Demirel (*The Left in the European Parliament* ehk GUE/NGL) kõnedes. Antud näited ajaloost olid oluliselt rohkem laetud kui varasemad, polnud kõigest kerged võrdlused vaid tihti üleskutsed toetama Ukrainat nagu oleks pidanud toetama riike, kes võitlesid Natsi-Saksamaaga vabaduse eest. Pea kõik saadikud, kes tõid debattidesse näiteid Saksamaa kollektiivsest mälust, tegid seda pidades silmas Ukraina toetuse suurendamist, sanktsioonide kehtestamist ning ka relvade saatmist. Märgata oli tugevamat toetust Ukraina vabadusele kui varem, seda rõhutati rohkem ning saadikud nagu H. Gahler ja J. Paulus (G/EFA) rääkisid ka sõja võitmise tähtsusest. Iga toetusavalduse kõrvale ei käinud viide kollektiivsele mälule, see võis tunduda lihtsalt õige sammuna, siiski ilmnis palju konkreetseid Venemaa

režiimi vastaseid sõnumeid ning paljude saadikute kõnedest ilmnis arusaam Venemaast kui ohtlikust režiimist, mis tuleb peatada.

Kutsed rahu rajamisele ning situatsiooni de-eskaleerimisele olid siiski rohkem levinud. Ö. Demirel viitas oma kõnes ajalooliselt Teise maailmasõja peamisele sõnumile rahu tähtsuse perspektiivist, et kunagi enam ei oleks sõda Euroopas. Sellised arvamused olid väga levinud ka teiste saadikute hulgas, kes nägid et relvade saatmist Ukrainasse ei saa toetada. Kuigi võidi toetada sanktsioone üldiselt, kuid ilmnis teatud hulk saadikuid, kes taunisid militaartoetust. Suur hulk oli ka neid kes nõustusid nii sanktsioonide ning militaarse toetusega, kuid väitsid, et sõda saab lõpetada ainult läbi diplomaatia. Küllaltki palju mainiti rahu, kuid seda samuti erinevates kontekstides. Ühelt poolt tähtsustati sõja võimalikult kiiret lõppu, Ö. Demireli kõned on väga illustreerivad näited sellisest kollektiivse mälu tõlgendamise põhisest lähenemisest rahule. Konflikti eskaleerimist tauniv ning inimelusid väärtustav, nii seadis saadik esimeseks ning ainukeseks eesmärgiks sõjategevuse lõpetamise, kuid vabadust ta ei maininud. Teiselt poolt mainiti rahu kui euroopalikku väärtust, mille vastu peab Venemaa sõda. Rahu saab seega näidata ka tähtsa väärtusena, mille nimel tuleb võidelda ning mille rajamist tuleb toetada ka relvadega.

Kollektiivne mälu väljendub viimases ajavahemikus sarnaselt eelmisele. Kuigi kõnede hulk on suurem ning teemasid rohkem, väljendub kollektiivne mälu siiski läbi erineva tõlgendamise. Venemaa vastu peab kas võitlema, et peatada Natsi-Saksamaa sarnane kurjus või peab proovima leida diplomaatiline lahendus, et ei korduks Teise maailmasõja sarnane vägivaldne konflikt. Jätkus ka kriitikat nii Euroopa Liidule kui ka Saksamaale, kuid ka seda mitme erineva nurga alt. Muidugi kritiseerisid osad senist lepitavat poliitikat, millest hoolimata täiemahuline sissetung aset leidis, kuid teisalt kritiseeriti Euroopa Liidu uut liigselt militaarset seisukohta, mille peaks osade saadikute arvates jätkma NATO-le. Rolli mängis ka üldiselt Euroopa mälurežiimile viitamine, sellega selgitati Venemaa erinevat arusaama rahvusvahelisest poliitikast ning leidis ka viiteid Ida-Euroopa teistsugusele perspektiivile Venemaast, mida julgustati tõsiselt võtma.

3.3 Eesti ja Saksamaa saadikute kõnede võrdlus

Kui vaadelda kollektiivse mälu esinemist saadikute kõnedes on näha selle esinemist rohkem kaudsemate viidete näol. Muidugi otsesed viited Teisele maailmasõjale või okupatsioonile on

endiselt asjakohased, kuid vabaduse või rahu taotlust on võimalik seletada teiste lähenemistega. Muidugi ei toimu kõned vaakumis ning teised asjaolud kahtlemata mõjutavad saadikute kõnesid, kuid kõrvutades Eesti ja Saksamaa saadikute kõnesid võime näha teatud trende ja erinevusi, mida saab seletada kollektiivse mälu.

Teatud sarnasused riikide saadikute kõnede vahel vormiliselt siiski olid. Nii Eesti kui Saksamaa saadikute puhul oli kõige intensiivsem ja mahukam kolmas ajavahemik ning teisel perioodil oli sõnavõtte kõige vähem. Lisaks küll erinevatel viisidel oli mõlema riigi puhul märgata suuremat muutust kõnede sisus esimese ja teise ajavahemiku kui teise ja kolmanda vahel. Need sarnasused saab aga taandada ühisele teguritele - debattide toimumisele Euroopa Parlamendis ning aja möödumisele. Kõneleda sai ainult kindlatel debattidel ning ühes ajavahemikus toimus debatte vähem kui teises. Lisaks ligi kuue aastase vahe tõttu, on loogilisem eeldada laiemat vahepealset arusaamade arengut konfliktist kui teise ja kolmanda perioodi vahel, mille vahel puudus ajaline paus. Seega antud uurimuses sarnasused ei toeta ega lükka ümber kollektiivse mälu rolli ja selle esinemist kuna sarnasused tulenesid peamiselt teistest, ühistest, tingimustest.

Erinevused trendides Eesti ja Saksamaa saadikute kõnedes on just potentsiaalsed viited kollektiivse mälu väljendumisele. Eesti saadikute kõnedes ilmnisid üleskutsed võtta Venemaa osas tõsisemaid seisukohti juba esimeses ajajärgus, samal ajal oli Saksamaa saadikute kõnedes läbi kõigi ajajärgude tähtsal kohal olukorra rahustamine ja de-eskaleerimine. Antud töö puhul ei keskenduta kvantitatiivsele lähenemisele, kuna kindlate märksõnade kokku lugemine ei annaks sisulist ega täpset tulemust, kuid on märgata teatud teemadele suuremat kõlapinda riikide vahel. Seda saabki seletada kollektiivse mälu, kuna Eesti kollektiivse mälu keskmeks on Venemaa ja vabaduse kaotus siis juba 2014. aastal on märke 20. sajandi ajaloo kordumise tunnustamisest. Eesti puhul, me ei mäleta kollektiivselt niivõrd Teisel maailmasõjal rusudeks pommitatud linnu vaid just vabaduse kaotust, mille tõttu tähtsustati kõnedes Ukraina vabaduse säilimist, isegi kui kutsed rahule olid samuti märgatavad.

Kõige suuremat erinevust saab näha kui analüüsida saadikute suhtumist Venemaasse, kuidas peaks Venemaaga seoses antud konfliktiga tegelema. Eesti saadikute kõned keskendusid Venemaale sanktsioonide kehtestamisele ning diplomaatiat mainiti kõnedes ainult seoses koostööga Ukrainaga või Venemaa diplomaatide välja saatmisega. Kuigi ka Saksamaa saadikute kõnedes oli olenevalt ajavahemikule tähtsal kohal sanktsioonide säilitamine, käis selle kõrval alati kutse hoida lahti diplomaatilised kanalid ning pidada Euroopa-Ukraina-

Venemaa vahelist dialoogi. Antud trendide erinevus, peamiselt Eesti rangem suhtumine Venemaasse, näitab Eesti kollektiivse mälu avaldumist kui võrrelda seda Saksamaaga. Raskem on seda otseselt näha seoses Saksamaaga kuna diplomaatia väärtustamine on teatud mõttes Euroopa Parlamendi üks peamisi eesmärke.

Lisaks otseste paralleelide välja toomisele võib väita, et väga tugev rahusoov osade saadikute poolt oli ka seotud kollektiivse mäluga. Nähti, et sõjaline lähenemine sellisele konfliktile on ajalooliselt viinud ainult suurema vägivallani, mida peab vältima. Siiski suurem osa otsesid viiteid Saksamaa kollektiivsele mälule tulenesid saadikutelt nagu M. Gahler, kes viitas just Venemaale kui režiimile, kes ei ole oma vigadest õppinud erinevalt Saksamaast ning kõigi ajavahemike vältel toetas Venemaa osas karmimat suhtumist. Kui Eesti puhul nägime, et Venemaa keskne ja kriitiline roll Eesti kollektiivses mälus väljendub selgelt saadikute kõnedes võrreldes Saksamaaga, siis Saksamaa saadikute kõnedes võis rohkem märgata erinevaid ja vastandlikke seisukohti konflikti osas. Muidugi on see loomulik, võttes arvesse oluliselt kõrgemat Saksamaa saadikute arvu, mille tõttu on ainult loogiline eeldada suuremat erinevust probleemi tõlgendamisel. Otsesid viiteid toodi nii de-eskaleerimise toetamiseks kui ka karmimate sanktsioonide prioriseerimiseks, see viitab taas võimalusele ühtset kollektiivset mälu režiimi tõlgendada erinevalt. Nii on Saksamaa ajalooliselt esikohale seadnud ettevaatliku ja võimalikult ratsionaalset välispoliitikat, kuid täpselt kollektiivsele mälule tuginedes on ka võetud osa militaarsetest sekkumistest (Wittlinger 2007: 483). Tõenäoliselt rohkemate saadikute arvu tõttu oli märgata individuaalsemat lähenemist kõnedes, arvamuste erinevus oli suurem ning läbivalt võtsid kindlad saadikud kindlaid positsioone. Näitena M. Gahleri kõned olid läbivalt kriitilised Venemaa osas, Özlem Demirel rõhutas kõikides oma kõnedes väga otseselt rahu tähtsusele ja sõjatööstuse ebaetilisele olemusele. Saadikud nagu Helmut Scholz olid läbivalt kaalutletud ja väärtustasid üldiselt euroopalikke väärtusi, väljendamata mingeid kindlaid viiteid kollektiivsele mälule ning Jana Toomi vähesed kõned oli märgatavalt neutraalsed võrreldes kaasmaalastega. Kvalitatiivselt lähenedes puudus ka märgatav seos parteilise kuuluvuse ja kollektiivse mälu väljendumise vahel. Nii M. Gahler kui H. Geuking kuulusid teisel ajavahemikul EPP fraktsiooni, kuid kui H. Gahler suunitles sanktsioonidega Venemaad ähvardama ning kaitsvaid relvi Ukrainasse saatma, rõhutas H. Geuking dialoogile kui ainsale tööriistale (Gahler 2021; Geuking 2021). Tõepoolest üldiste lähenemiste osas võib märgata seost saadiku poliitilise suunaga, kuid kollektiivse mälurežiimi väljendamine tulenes saadikute puhul pigem individuaalsetest faktoritest.

3.4 Järeldused

Analüüsi tulemusena saadi vastus töö uurimisküsimusele: millist rolli mängib kollektiivne mälu Eesti ja Saksamaa Euroopa Parlamendi saadikute kõnedes seoses Vene-Ukraina sõjaga. Mõlema riigi puhul leiti otseseid viiteid riikide kollektiivsele mälule igal ajavahemikul. Lisaks võrreldes laiemalt erinevate riikide saadikute kõnesid avastati, et kollektiivne mälu ja selle tõlgendamine võib ka defineerida ja suunata saadikute seisukohtasid. Kollektiivne mälu ei domineerinud kogu arutelu, pigem põhinesid kõned suuremal osal ühistel arusaamadel, kindlate poliitiliste ettepanekute tehnilistel debattidel ja enamasti ratsionaalsetel argumentidel. Kuid just ühiste arusaamade erinevus teatud küsimustes on kõige parem indikaator kollektiivse mälu olemasolust ja väljendumisest.

Kuna Eesti ja Saksamaa kollektiivse mälu režiim on erinev, võivad sellest tuleneda ka erinevad arusaamad teemade osas. Nagu mainitud kui paljud sarnasused saab taandada sarnasele taustale siis vaadates erinevusi on need tihti moel või teisel seotud riikide kollektiivse mälu režiimiga. Nii saame järeldada, et kollektiivne mälu väljendub näiteks Eesti puhul suhtumises Venemaasse. Eesti ja Saksamaa saadikud olid antud temal laias laastus erinevatel arvamustel, Eesti saadikut soovisid karmimat seisukohta võtta ning seda saab seletada läbi Eesti Venemaa keskse kollektiivse mälu. Seega lisaks otsestele viidetele väljendub kollektiivne mälu ka erinevates, laiemalt levinud arusaamades kahe riigi saadikute vahel, kindlates küsimustes.

Kuigi kollektiivne mälu ei põhine indiviidil, avaldus analüüsist, et saadikud said siiski kollektiivset mälu individuaalselt tõlgendada, kasutades seda enda veendumuste toetamiseks. Eriti Saksamaa saadikute kõnedes sai näha erinevaid kontekste, milles viiteid kollektiivsele mälule toodi, saadik sai kasutada viiteid enda positsiooni seletamiseks ja toetamiseks. Eesti puhul oli sarnast käitumist märgata vähem, see võib tuleneda tugevamast ühisest arusaamast kui võib olla ka vähemate saadikute olemasolu tulemuseks. Analüüsist ei leitud viiteid potentsiaalsele korrelatsioonile kollektiivse mälu avaldumise ja teiste näitajate nagu parteilise kuuluvuse, vanuse ja soo vahel. Kõned, kus kasutati otseseid viiteid kõlasid tihti emotsionaalsemalt kuid viitamine tundus lõpuks olevat saadiku enda otsus kõne ette valmistades lähtudes potentsiaalsest eesmärgist.

Kollektiivne mälu väljendus seega erineva intensiivsusega erinevatel ajaperioodidel, erinevate saadikute kõnedes, kuid see mängis siiski alati märgatavat rolli. Seda kasutati kõige selgemalt

päevakorra seadmisel näiteks Eesti saadikute poolt esimesel ajaperioodil. Ülevaalt-alla kollektiivsele mälule tehti nii otseseid viiteid ning see oli ka arusaama aluseks mitmetes kõnedes. Ka Saksamaa saadikute puhul oli märgata, et paljud argumendid põhinesid kollektiivse mälu arusaamal, kuid võrreldes Eestiga ilmnis suurem individuaalsus ühise mälupildi erineval tõlgendamisel, mis viis ka erinevate arusaamadeni. Järelikult, isegi heites kõrvale selged näited ja võrdlused kollektiivse mälu põhjal on see siiski üheks peamiseks seletusallikaks Eesti ja Saksamaa saadikute kõnede erinevatele suundumustele.

Kokkuvõte

Töö kontekstis võib kollektiivset mälu defineerida kui ülevalt-alla ehitatud narratiivide ja arusaamade kogumit, mida arendatakse ja talletatakse läbi sümbolite nagu mälestusmärgid ja tähtpäevad. Euroopas võib märgata pluralistlikku mälurežiimide debatti, mis tuleneb erinevast ajaloo osas, mille tõttu ka arusaamad ajaloo osas ei kattu täielikult. Debati kahe erineva poole näitena valitud Eesti ja Saksamaa mälurežiimid võivad kohati olla vastuolus teineteisega, mille tõttu otsustati just nende riikide kollektiivse mälu avaldumist uurida.

Nagu töö teoreetilises raamistikus selgus, on riikide poliitiline kollektiivne mälu tihti seotud rahvusvaheliste sündmustega, kuid oluline on ka mõista, kuidas mõjutab mälu rahvusvahelist poliitikat. Uurimisprobleemiks on seega kollektiivse mälu roll rahvusvahelises poliitikas ning töö eesmärgiks oli saada parem ülevaade kollektiivse mälu ilmumisest rahvusvahelises poliitikas. Valides uurimuse keskmeks konflikti, mis otseselt puudutab mõlema riigi kollektiivse mälu režiimi, saime analüüsida Euroopa Parlamendi saadikute kõnede sisuliste trendide erinevusi.

Selle eesmärgi saavutamiseks sõnastati uurimisküsimus: millist rolli mängib kollektiivne mälu Eesti ja Saksamaa Euroopa Parlamendi saadikute kõnedes. Küsimusele leiti vastus läbi empiirilise uuringu ning töö alguses seatud eeldus said osaliselt tõestatud. Kollektiivne mälu tõepoolest esines märgatavalt saadikute kõnedes ning võrreldes laias mõistes sarnastest, sotsiaal-majandusliku taustaga, riikidest tulnud saadikute kõnesid, oli selgelt näha, kuidas kõnedes narratiivid ja ideed erinesid riigiti just kollektiivse mälu väljendumise tõttu. Kollektiivne mälu esines nii otseste viidetena kui ka juhtis märgatavalt kõnede temaatikat ja suunitlust, väljendudes peamiselt läbi päevakorra seadmise. Lisaks leiti, et kollektiivse mälu esinemisel on siiski suur roll indiviidil, sellel kuidas ja milleks kõneleja seda kasutab. Seega kollektiivne mälu väljendub välispoliitikas kui tööriist, mida kasutaja saab erinevalt tõlgendada, kuid mille olemasolu mõjutab ka tööriista kasutaja suunitlust ja arusaama maailmast ja probleemidest.

Uurimistöö tulemusena läbi empiirilise analüüsi leiti, kuidas kollektiivne mälu mõjutab välispoliitilisi debatte. Kahtlemata peetakse tähtsaks Euroopa Parlamendi täiskogu debattidele keskendumist. Võrreldes sarnases rollis olevaid kõnelejaid, kes peavad kõnesid samade debattide ning üldisemalt Euroopa Parlamendi kui institutsiooni kontekstis, oli võimalik

täpsemalt tabada erinevast kollektiivsest mälust tulenevaid erinevusi. Kollektiivne mälu ei domineerinud kõiki kõnesid, kuid paljud märgatavad eriarvamused erinevate saadikute vahel sai seostada vastavalt riigi kollektiivse mälu sisuga. Nii olid Eesti kõnelejad võrreldes Saksamaa omadega märgatavalt kriitilisemad Venemaa osas ning vastupidiselt olid Saksamaa saadikud rohkem keskendunud situatsiooni de-eskaleerimisele.

Tulemustest ei avaldunud tegelik kollektiivse mälu mõju välispoliitikale, debattides esinemine ei tähenda, et seda ka arvesse võeti. Oleks aktuaalne laiemalt uurida ka kollektiivse mälu realselt rolli poliitikas, kuid Euroopa Parlamendi näitel seda teha oleks äärmiselt mahukas. Lisaks kõikide riikide esindajate kõnedele tuleks võtta arvesse ka detailsemalt otsustusmehhanismid, mis selle töö mahtu ei mahuks. Kollektiivse mälu väljendumise mõistmine välispoliitikas võib olla äärmiselt kasulik. Kõnedes märgati mitmel korral teiste riikide mälurežiimidele rõhumist, läbi mille võib jõuda ühise arusaamani, mis on koostöö aluseks. Organisatsioon nagu Euroopa Liit baseerub ühistel väärtustel, kuigi on aset leidnud edukas integratsioon, peab siiski teadvustama riikide ja rahvaste erinevat ajalugu. Alati ei saa toetuda ühisetele Euroopa väärtustele, mille tõttu on vajalik ka mõista teiste riikide kollektiivset mälu. Nendel põhjustel on kollektiivse mälu roll välispoliitikas äärmiselt aktuaalne ka tulevikus ning akadeemilised uuringud saavad aidata ka poliitikutel paremini mõista, kuidas sellesse suhtuda ning seda edukalt kasutada.

Kasutatud kirjandus

Ansip, Andrus. 2014. "Situation in Ukraine (debate)". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-8-2014-07-15-INT-2-127-000_EN.html

Assmann, Aleida. 2002. „Four Formats of Memory: From Individual to Collective Constructions of the Past, in Cultural Memory and Historical Consciousness in the German-speaking World Since 1500“. *Cultural History and Literary Imagination*. Toim. C. Emden ja D. R. Midgley. 1: 19-37.

Assmann, Aleida. 2008. „Transformations between History and Memory“ *Social Research*. 75 (1): 49-72.

Assmann, Jan. & John Czaplicka. 1995. „Collective Memory and Cultural Identity“ *New German Critique* 65: 125-133.

Crawford, Beverly & Kim B. Olsen. 2017. „The Puzzle of Persistence and Power: Explaining Germany's Normative Foreign Policy“. *German Politics*. 26 (4): 591-608.

Gahler, Michael. 2014. "Situation in Ukraine and state of play in EU-Russia relations (debate)". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-8-2014-09-16-INT-2-048-000_DE.html

Gahler, Michael. 2021. "Russia: the case of Alexei Navalny, the deployment of armed forces on the Ukrainian border and Russian attacks in the Czech Republic (debate)". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2021-04-28-INT-3-155-0000_DE.html

Geuking, Helmut. 2021. "The classification of German NGOs as "undesirable organizations" by Russia and the arrest of Andrei Pivovarov". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2021-06-10-INT-4-145-0000_DE.html

Harms, Rebecca. 2014. "Situation in Ukraine (debate)". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-8-2014-07-15-INT-2-069-000_DE.html

Ilves, Toomas Hendrik. 2007. "The President of the Republic On the Anniversary of the Tartu Peace Treaty, Estonia Concert Hall, 2 February 2007." *President*. <https://vp2006-2016.president.ee/en/official-duties/speeches/2571-the-president-of-the-republic-on-the-anniversary-of-the-tartu-peace-treaty-2-february-2007-estonia-concert-hall/index.html>

Kelam, Tunne. 2014. "Closing down of Memorial (Sakharov Prize 2009) in Russia". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-8-2014-10-23-INT-4-056-000_EN.html

Kook, Urmet. 2022. „Valitsus teisaldas Narva tank-monumendi”. *ERR Uudised*. <https://www.err.ee/1608685876/valitsus-teisaldas-narva-tank-monumendi>

Krah, Maximilian. 2021. "The situation on the Ukrainian border and in the Russian-occupied territories in Ukraine (debate)". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2021-12-14-INT-2-176-0000_DE.html

Kubik, Jan & B Michael Bernhard. 2014. „A Theory of the Politics of Memory, in Twenty Years After Communism: The Politics of Memory and Commemoration”. *Oxford University Press*. 7-34.

Langenbacher, Eric. 2008. „Twenty-first Century Memory Regimes in Germany and Poland, An Analysis of Elite Discourses and Public Opinion“ *German Politics and Society Issue 89*. 26 (4): 50-81.

Langenbacher, Eric. 2010. "THE MASTERED PAST? Collective Memory Trends in Germany since Unification." *German Politics and Society, Issue 94*. 28 (1).

Lauristin, Marju. 2005. "Eesti identiteet ja Läti läbimurre". *Eesti Ekspress*. <https://epl.delfi.ee/artikkel/51005841/marju-lauristin-eesti-identiteet-ja-lati-labimurre>

Lauristin, Marju. 2014. "Olukord Ukrainas ning ELi ja Venemaa suhete hetkeolukord (arutelu)". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-8-2014-09-16-INT-2-055-000_ET.html

Madison, Jaak. 2021. "Olukord Ukraina piiril ja Ukraina territooriumitel, mis on Venemaa poolt okupeeritud (arutelu)". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2021-12-14-INT-2-160-0000_ET.html

Madison, Jaak. 2022. "Conclusions of the European Council meeting of 24-25 March 2022: including the latest developments of the war against Ukraine and the EU sanctions against Russia and their implementation (debate)". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2022-04-06-INT-3-027-0000_EN.html

Madison, Jaak. 2023. "Humanitarian and environmental consequences of the destruction of the Nova Kakhovka dam - Sustainable reconstruction and integration of Ukraine into the Euro-Atlantic community (debate)". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2023-06-13-INT-2-015-0000_EN.html

Masters, Jonathan. 2023. „Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia”. *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>

Mikser, Sven. 2021. "Russia, the case of Alexei Navalny, military build-up on Ukraine's border and Russian attack in the Czech Republic (debate)". *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2021-04-28-INT-3-178-0000_EN.html

Mäekivi, Mirjam. 2022. „Tartu muutis Võidu silla Rahu sillaks”. *ERR Uudised*.
<https://www.err.ee/1608603619/tartu-muutis-voidu-silla-rahu-sillaks>

Mälksoo, Maria. 2009. „Liminality and Contested Europeanness: Conflicting Memory Politics in the Baltic Space“ *Identity and Foreign Policy: Baltic-Russian Relations and European Integration*. Toim. Eiki Berg ja Piret Ehin. 5: 65-83.

Olick, Jeffrey K. 1999. „Collective Memory: The Two Cultures“ *Sociological Theory*. 17 (3): 333-348.

Onken, Eva-Clarita. 2007. „The Baltic states and Moscow's 9 May commemoration: Analysing memory politics in Europe“ *Europe-Asia Studies*. 59 (1): 23-46.

Oviir, Siiri. 2014. “Venemaa sissetung Ukrainasse”. *Euroopa Parlament*.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-7-2014-03-13-INT-4-269-500_ET.html

Riigiteataja. 2022. „Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ning teiste seaduste muutmise seadus (eestikeelsele õppele üleminek)” <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122022008>

Schneider, Christine. 2021. “Russia: the case of Alexei Navalny, the deployment of armed forces on the Ukrainian border and Russian attacks in the Czech Republic (debate)”. *Euroopa Parlament*. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2021-04-28-INT-3-215-7500_DE.html

Terras, Riho. 2022. “The humanitarian situation in Ukraine due to Russia’s attacks against critical infrastructure and civilian areas (debate)”. *Euroopa Parlament*.
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2022-12-15-INT-4-077-0000_EN.html

Wittlinger, Ruth & Martin Larose. 2007. „No Future for Germany's Past? Collective Memory and German Foreign Policy“ *German Politics*. 16 (4): 481-495.

Lisad

Lisa 1. Eesti ja Saksamaa saadikud

Tabel 1. Eesti ja Saksamaa saadikute arv ning sõnavõtu protsent vastavalt ajavahemikele.

Allikas: Autori koostatud.

Ajavahemikud	Eesti saadikuid	Eesti saadikud võtsid sõna	Eesti %	Saksamaa saadikuid	Saksamaa saadikud võtsid sõna	Saksamaa %
Esimene	11	10	91%	140	22	16%
Teine	7	6	86%	107	11	10%
Kolmas	7	7	100%	107	44	41%

Lisa 2. Eesti saadikute kõnede kodeerimistabel

Tabel 2. Eesti saadikute kõnede kategooriad, koodid ja näited. Allikas: Autori koostatud.

Peamine kategooria	Alamkategooriad	Kood	1. näide	2. näide
Kollektiivse mälu esinemine	Otsene viide	Otsene viide/näide/paralleel	...Mr Putin will declare that the restoration of independence to the Soviet-occupied Baltic States was an aberration which has to be rectified.	Such action confirms only that the Russian Federation is not only the political but also the moral successor to the Soviet Empire, and that Kremlin rulers will see independent civil society as its most dangerous enemy
	Kaudne viide	Suhtumine Venemaasse	There cannot be any business as usual with Russia, as Russia is not doing business as usual with Europe.	See kontekst on tegelikult seotud Venemaa uue geopoliitilise strateegiaga, mida me peaksime analüüsima, mitte tõesti olema sinisilmsed ja naiivsed ja mõtlema, et me saame jätkata omal viisil, samas kui Venemaa tegelikult tegutseb juba teisiti.
		Vabaduse tähtsustamine	Full isolation is also costly for us but we have to remember – freedom is not free.	Ukrainlased ei sõdi mitte ainult oma iseseisvuse ja vabaduse eest, nad sõdivad ka kogu Euroopa vabaduse eest.
		Võidu tähtsustamine	Mr President, today the union's Common Security and Defence Policy is very much defined by how we help Ukraine to win the war.	Mr President, dear colleagues, this war will have to end with every square inch of Ukrainian sovereign territory liberated.
		Muu kaudne viide	What is going on there is a humanitarian crisis and a provocation that could then be a pretext for a Russian invasion. We all know how this pattern is working.	Et ei korduks kunagi see, et lastega kodumaalt põgenenud naine ütleb läbi pisarate: „Mul polnud teist valikut“

Lisa 3. Saksamaa saadikute kõnede kodeerimistabel

Tabel 3. Saksamaa saadikute kõnede kategooriad, koodid ja näited. Allikas: Autori koostatud.

Peamine kategooria	Alamkategooriad	Kood	1. näide	2. näide
Kollektiivse mälu esinemine	Otsene viide	Otsene viide/näide/paralleel	What is unfolding before our eyes is war in Europe in real time, is immeasurable suffering for innocent people, is the greatest catastrophe for Ukraine since the German invasion in 1941...bring it home to the Reich against the will of the people.	Today, no one, especially no German, would dare to claim that Belgium had started shooting.
	Kaudne viide	Rahu tähtustamine	I have to admit that I am quite horrified at how little the effort to return to peace in Ukraine as quickly as possible has played a role in all the speeches that have been made so far.	They want peace, a lasting and comprehensive peace on this continent, and above all a peace order that also fits into the 21st century.
		Olukorra de-eskaleerimine, diplomaatia, relvade saatmise vastu.	If we want Ukraine to succeed in this fight, then we must rely on diplomacy - not just diplomacy, but also on reforms in the country, on energy independence and on the fight against corruption.	I ask you: would you like to go to this war as NATO countries and officially start the third world war? If not, then stop calling for the battlefield! Then look for a political solution!
		Dialog Venemaaga	We must, on the one hand, show European determination and, on the other hand, we must continue the dialogue with Russia.	I would therefore like to remind you here that, even and especially in the worst of times, it is absolutely necessary to keep communication channels open - no matter how unreasonable it is
		Vastutus kaitsta	The second “never again” is guns, guns, guns. The supplies that we are currently providing to our Ukrainian friends are not enough. And it is honestly a shame for Europe that we are not able to ramp up production more quickly so that we can produce weapons. We also need heavy weapons.	Second, we must continue our full support for as long as it is needed. There is a broad consensus for this. This applies to political support, military, financial, humanitarian support.
		Muu kaudne viide	...that their fight for freedom is not in vain, that the evil, the equally Stalinist and fascist Putin regime, will not prevail and that after this test...	Socialism is always the opposite of justice, and it is more murderous than any nationalism ever was.

Lihtlitsents

Mina, Hans Erik Malm, (isikukood: 39905212742) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Kollektiivse mälu roll Eesti ja Saksamaa Euroopa Parlamendi saadikute sõnavõttudes seoses Venemaa-Ukraina sõjaga“, mille juhendaja on Heiko Pääbo,

- reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile; • kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.